

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова
Навчально-науковий гуманітарний інститут
Кафедра Теоретичних основ олімпійського та професійного спорту

«Допущений до захисту»

Завідувач кафедри

«__»_____ 2022р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»
зі спеціальності 017 «Фізична культура і спорт»
На тему: ПРОБЛЕМА ПІДБОРУ ЕКІПАЖІВ В АКАДЕМІЧНОМУ
ВЕСЛУВАННІ НА ЕТАПІ ПОЧАТКОВОЇ ПІДГОТОВКИ

Виконала: студентка групи

_____ **Габаль В.О**

Керівник роботи:

к. ф. в і с, доцент

_____ **Кувалдіна О.В**

Миколаїв 2022 р

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова

Навчально-науковий гуманітарний інститут

Кафедра Теоретичних основ олімпійського та професійного спорту

Спеціальність 017 «Фізична культура і спорт»

Освітня програма «Олімпійський та професійний спорт»

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Гарант освітньої програми

«__» _____ 2022р.

ЗАВДАННЯ

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Студенту Габаль Валерії Олександрівні

1. Тема роботи: «Проблема підбору екіпажів в академічному веслуванні на етапі початкової підготовки»

Керівник роботи к. ф. в і с, доцент Кувалдіна О.В

Затверджені наказом ректора №

2. Термін подання роботи: листопад-грудень 2022р.

3. Вихідні дані по роботі: 60 літературних джерел

4. Перелік питань, що належать до розробки (найменування розділів).

I. Аналіз проблеми формування екіпажів у веслувальному спорті

II. Методи і організація дослідження

III. Наукове обґрунтування процесу формування екіпажів у веслувальному спорті для етапу початкової підготовки

5. Перелік презентаційних матеріалів: електронна презентація з 21 слайдів.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
I	Кувалдіна О.В.	1.02.2022 р	5.05.2022р
II	Кувалдіна О.В.	1.02.2022 р	5.05.2022р
III	Кувалдіна О.В.	1.02.2022 р	5.05.2022р

7. Дата видачі завдання 27 січня 2022

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

Номер	Назва етапів роботи	Терміни виконання етапів роботи	Примітка
1.	Підготовчий етап: вибір теми, розроблення обґрунтування теми	Січень 2022р	
2.	Опрацювання теоретичного етапу дослідження	Лютий 2022р	
3.	Педагогічний експеримент (ПЕ) із залученням 30 веслувальників	Березень-травень 2022р	
4.	Аналітичний етап-обробка та інтерпритація результатів ПЕ	Червень 2022р	
5.	Підготовка тексту магістерської роботи	Вересень-жовтень 2022р	
6.	Перевірка на наявність текстових збігів/ідентичності/схожості із використанням програмного засобу антиплагіатної інтернет-системи Unicheck	Не пізніше ніж за два тижні до захисту	

7.	Рецензування магістерської роботи	Не пізніше ніж за два тижні до захисту	
8.	Попередній розгляд магістерської роботи	Не пізніше ніж за два тижні до захисту	
9.	Офіційний захист магістерської роботи	За графіком Атестаційної комісії	

Студент _____ Габаль Валерія Олександрівна
 (підпис) (ПІБ)

Керівник роботи _____ Кувалдіна Ольга Вікторівна
 (підпис) (ПІБ)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1 АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЕКІПАЖІВ У ВЕСЛУВАЛЬНОМУ СПОРТІ.....	10
1.1. Характеристика спортивного колективу, як форми організації групових відносин.....	10
1.2. Значення фактора соціалізації в спорті.....	15
1.3. Сучасні уявлення про побудову команд різного профілю.....	21
1.4. Дослідження групових характеристик у веслувальному спорті.....	24
1.5. Критерії комплектування екіпажу в академічному веслуванні.....	31
1.6. Особливості етапу початкової підготовки у веслувальному спорті, системи відбору на початковому етапі в групу і в екіпаж.....	34
Висновки до розділу 1.....	37
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИ І ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	39
2.1. Методи дослідження.....	39
2.2. Організація дослідження.....	40
РОЗДІЛ 3. НАУКОВЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ЕКІПАЖІВ У ВЕСЛУВАЛЬНОМУ СПОРТІ ДЛЯ ЕТАПУ ПОЧАТКОВОЇ ПІДГОТОВКИ.....	42
3.1. Дослідження та порівняння рівня розвитку колективів веслярів.....	42
3.2. Визначення етапів формування екіпажів веслярів.....	47
3.3. Дослідження зв'язку біомеханічних і соціально-психологічних параметрів в структурі веслувального екіпажу.....	50
3.4. Уточнення критеріїв для комплектування екіпажів веслярів на етапі початкової підготовки.....	54
Висновки до розділу 3.....	58
ВИСНОВКИ.....	60
СПОСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	62
ДОДАТКИ.....	69

ВСТУП

Актуальність дослідження. В теорії веслувального спорту комплектація екіпажу спрямована на вивчення певних аспектів цього процесу і узагальнення практичного досвіду тренерів. В сучасній педагогічній практиці не ставлять під сумнів, що “комплектація та підготовка команд є відповідальним стратегічним, організаційним та методичним завданням” навчально-тренувального процесу.

Іноземні автори аналізують команди веслярів зі сторін розвитку техніки веслування та удосконалення їх фізичної майстерності. Біографічний опис життя веслярів та досягнень окремих екіпажів вказують на пошуки вдосконалення методів тренування команд. Що стосується формування команди, іноземні автори все частіше вживають поняття “team building” – своєрідний менеджмент в ході командоутворення, заснований на правилах сучасної корпоративної культури. Приклади наведені у джерелах [9, 10, 13].

З дисциплінарної точки зору врахування правил корпоративності при формуванні команд та дослідження питань “командоутворення” у веслувальному спорті стає більш вагомим, коли однією з вирішальних тенденцій дослідження наук соціально-гуманітарного профілю є соціальне пристосування людей в суспільстві, в тому числі в спорті і через спорт [6, 22].

Незважаючи на різноманітний спектр новітніх досліджень з питань формування команд, як в загальній теорії спорту, так і у неофіційних теоріях командних видів спорту, є думка про те, що для веслярів варто вести розробку більш оригінальної технології. Більша кількість фахівців схильна до єдиної думки, що “командність” у веслуванні має низку специфічних особливостей [15,18,30].

Ці особливості, разом з встановленими розбіжностями в командній та одиночній техніці веслування (35), скеровують до поняття “командне веслування”, яке в літературі залишається нерозкритим.

Виходячи із запитань сучасної діяльності, особливо вирішальною ця проблема здається для веслярів на етапі початкової підготовки. Єдина система селекції у веслувальному спорті [26, 33], що була розроблена у 1980-ті роки на

сьогодні не працює. Спортивні школи сфокусовані на масовість на початковому етапі, йде пошук більш сучасних засобів залучення дітей і підлітків у веслувальний спорт. Ведеться набір дітей з 8 до 10 років, а відбір здійснюється невимушено в процесі підготовки. Тому в групі виявляються спортсмени з різними фізичними здібностями і підготовленістю, з різними соціально-психологічними статусами, мотивами, інтересами. В таких умовах постає необхідність пошуку новітніх шляхів спортивного відбору на початковому етапі.

Вибір і відсіювання спортсменів в ході формування команд на початковому етапі підготовки допомагає саме вирішенню питань початкового відбору. Проте комплексної методики формування команд на початковому етапі підготовки не буває, а наявні дослідження відносяться до комплектації юніорських і дорослих екіпажів, до відбору спортсменів у збірні команди.

Набір, дитячих команд на сьогодні є педагогічним інструментом збереження юних спортсменів у веслувальному спорті, розвитку зацікавленості у новачків займатися веслуванням.

Здобуток стабільності кількісного складу груп початкової підготовки та створення багатообіцяючих екіпажів на початковому етапі – гостра сучасна практична задача, рішення якої ускладнюється браком науково-обґрунтованої методики комплектування команд, що визначає особливості початкового етапу підготовки.

Мета дослідження: дослідження проблеми підбору екіпажу веслярів на етапі початкової підготовки

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати проблему формування екіпажів у веслувальному спорті;
2. Порівняти рівні розвитку веслувальних колективів на різних етапах підготовки;
3. Встановити зв'язок біомеханічних і соціально - психологічних параметрів в структурі веслувального екіпажу

Об'єкт дослідження: процес формування екіпажів у веслувальному спорті.

Предмет дослідження: процес підбору веслярів на початковому етапі формування екіпажів і підготовки спортсменів.

Апробація результатів дослідження. Результати кваліфікаційної роботи опубліковано в Міжнародній онлайн - конференції студентів і молодих вчених “Розвиток фізичної культури та спорту: новітні виклики, проблеми та перспективи”, що відбулась в Національному університеті кораблебудування імені адмірала Макарова 28 жовтня 2022 року.

Методи дослідження:

- аналіз наукових джерел і узагальнення висновків;
- педагогічне спостереження;
- педагогічне тестування;
- соціометрія
- математична статистика.

Наукова новизна полягає у тому, що:

- встановлено зв'язок біомеханічних і соціально - психологічних параметрів в структурі веслувального екіпажу на основі соціометричного методу.
- розроблено метод комплектування на основі застосування педагогічних технологій .

Практичне значення. Матеріали дослідження можуть бути використані у навчально-тренувальному процесі веслярів, тренерами, спеціалістами з веслувального спорту для удосконалення методів підбору екіпажу на початковому етапі підготовки веслярів.

Зв'язок роботи з науковими планами, темами. Робота виконана на кафедрі теоретичних основ олімпійського та професійного спорту Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова відповідно до теми «Історико-соціальні аспекти розвитку олімпійського руху та

олімпійської освіти в Миколаївській області» (номер державної реєстрації 0121U111039).

Структура роботи. Кваліфікаційна робота викладена на 71 сторінках та складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел, містить 5 таблиць, 1 додаток, 1 формулу.

РОЗДІЛ 1 АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЕКІПАЖІВ У ВЕСЛУВАЛЬНОМУ СПОРТІ

1.1. Характеристика спортивного колективу, як форми організації групових відносин

У діяльності спортсменів за даними [12, 36, 48] на перше місце виходять: навчання, тренування, виховання. Простежується інтеграція в питаннях педагогіки і теорії фізичної культури з прилеглими сферами знань. Так, у педагогіці спорту у всі часи вагоме місце відводилося вихованню індивіда в колективі. Сучасний спорт не розвивається без колективних відносин, будь то колектив тренувальної групи, команда, екіпаж, колектив спортивної школи або збірної команди. Не можна заперечувати також думці, що є зв'язок між успіхами кожної особистості, взаємовідносинами в колективі, успіхами колективу в цілому і організацією діяльності колективу. Про таке висловлена думка Кузнєцова у джерелі [39], яка видається як принцип колективності.

Сучасне трактування принципу колективності передбачає наступне:

а) соціальне виховання, що здійснюється у колективах, б) наділяє досвідом взаємної дії з оточенням, в) створює умови для самопізнання, самовизначення, самореалізації та самоствердження, г) набуття досвіду адаптації в суспільстві [16, 52, 92]. Значну роль для реалізації даного принципу відіграють спортивні колективи, особливо ті, що відрізняються складною структурою відносин.

“Колектив – це така група людей, яких об'єднують спільні цілі, що мають суспільно значимий зміст, і спільна діяльність, організована для їх досягнення. На цій основі члени даної групи вступають в певні відносини взаємної залежності, керівництва та підпорядкування при безумовній рівності всіх членів і їх однакової відповідальності перед колективом” [71]. З цього визначення стає очевидним, що не кожену групу людей можна назвати колективом.

У науковій літературі вживається два значення поняття “колектив”:

- перше: під колективом розуміється будь-яка організована група людей (наприклад, колектив підприємства);

- друге: під колективом розуміється лише високоорганізована група.

У тому значенні, яке набуло поняття “колектив” у джерелах педагогічних розробок, колективом називається об’єднання вихованців, що відрізняється рядом важливих ознак [67]. Автор виділив наступні ознаки колективу:

- колектив володіє соціально значущою метою, яка підтримується суспільством і державою і не суперечить конституції і закону держави;

- спільна сумісна діяльність для досягнення поставленої мети, загальна організація цієї діяльності;

- складаються відносини відповідальної залежності, встановлюються специфічні відносини, що відображають єдність мети, діяльності, переживань і оцінних суджень;

- загальний виборчий керівний орган.

Крім названих ознак, колектив відрізняється ще і за рядом характеристик, що відображають психологічний клімат, відносини між членами колективу. І.П. Підласий вважає однією з таких характеристик згуртованість, яка відобразатиме взаєморозуміння, захищеність, причетність до колективу. Проявляються зазвичай взаємодопомога і взаємна відповідальність, доброзичливість і безкорисливість.

Будь-яке об’єднання людей, і спортивний колектив у тому числі, має структуру. З одного боку, це є структура будь-якої системи, у тому числі і соціальної, до якої відносяться малі соціальні групи, як і екіпаж з веслування. Така структура існує завдяки взаємодії елементів. З іншого боку, структура є умовою існування будь-якої групи, оскільки представляє спосіб організації її елементів, при якому є можливість учасникам здійснювати свої функції [13].

І.П. Підласий [67] розглядає мікрогрупи з неформальними відносинами у колективі. У віці набору новачків у веслувальний спорт неформальні відносини набувають більш стійкого характеру. Ці групи виникають під впливом особистих симпатій. У старшому підлітковому віці своє місце займають дружні групи з

більш вузьким і більш стійким складом партнерів. Утворення таких груп пов'язано саме з прагненням до самопізнання. У лідируючій групі створюється авторитет, який серед однолітків є високим, а іноді і авторитарний, що переходить в еталонний. Неофіційна структура колективу визначає його якість і набуває ресурсу як інструменту виховання [11]. Автор [66] звернув увагу на те, що міжособистісні відносини в колективі мають багаторівневу структуру. Їх три, що утворюють:

- перший – сплав міжособистісних відносин. Проявляються в емоційній привабливості, антипатичному збігу чи розбіжності смаків і т.ін.;
- другий – сукупність міжособистісних відносин. Проявляються як відносини між учасниками спільної діяльності, товаришами у навчанні, спорті, праці, відпочинку; третій – систему зв'язків, що виражають відношення до предмету діяльності за мотивами, цілями колективної діяльності, ставленнями до об'єкта діяльності, соціального змісту такої діяльності. Тобто, у подальшому можна вести мову про персональні, партнерські і мотиваційні відносини.

Автор [52], описуючи “виховання в контексті мікрофакторів соціалізації”, визначає колектив як формалізовану контактну групу людей, що функціонує в рамках тієї чи іншої організації. За ним, у виховній організації створюються первинні колективи, сукупність яких утворює вторинний колектив, який охоплює всіх членів організації. Він також говорить про те, що в будь-якому колективі складаються дві структури відносин – формалізована і неформалізована. Перша створюється керівником для того, щоб організаційно оформити колектив і зробити його здатним вирішувати поставлені перед ним завдання. Неформалізована структура колективу відображає неофіційні відносини його членів і має два шари взаємин. Це:

- міжособистісні відносини всіх членів колективу,
- сітку виборчих відносин товариства і дружби.

Автори [31], пояснюючи поняття “Соціальна взаємодія і соціальна структура”, акцентують первинні і вторинні соціальні групи. Під первинними групами маються на увазі такі колективи, в яких соціальні контакти надають

особистісний характер внутрішньо групових відносин. У таких групах, як родина або дружня коаліція, її члени прагнуть зробити соціальні відносини неформальними. Вторинна група може діяти в установах дружніх взаємин, але вирішальним принципом її існування є здійснення специфічних функцій. Якщо первинна група орієнтована на взаємозв'язку між її членами, то вторинна – на мету. Спортивна команда внутрішньо розділяється на первинні групи індивідів, які виявляють симпатії один одному. Тренер повинен вміти охарактеризувати міжособистісні відносини у команді, розглянути взаємовплив команди, щоб вживати цей вплив у конфігурації тренувального процесу [49].

Психологи поділяють групи людей на малі (2-25 осіб) і великі (більші, ніж 25 осіб). Зазвичай колектив є одним із варіантів малої групи, в тому числі і спортивний [3].

Дослідження малих груп показало, що в малій групі організуються в дружні команди парами, рідше – трійками, четвірками, п'ятірками чи шістками. Найліпшим розміром малої групи вважається сім осіб. Союз людей в підгрупі і їх позиція часто всебічно не усвідомлюється.

Конфліктність в малих групах є основною причиною зниження ефективності спільної діяльності [51]. З усією очевидністю конфліктність виявляється в спортивно-ігровій діяльності: команда, яка роз'їдається міжособистісними конфліктами, навряд чи може розраховувати на успіхи в ряді змагань [43].

Питання такого планування тренувального процесу спортсменів можна пов'язати з цілями медико-психологічного забезпечення цього процесу [14]. При цьому загальна діяльність, як системно утворюючий чинник групових явищ, визначає міжособистісні взаємозв'язки людей, наповнюючи комунікацію і спілкування реальним життєвим сенсом.

Соціальна природа міжособистісного контакту базується на макро - умовах загальної діяльності, яка ґрунтується на навичках взаємодії і взаємовпливів. Малі групи і первинні команди мають однакову психологічну ознаку – контактність. Однак їх не ототожнюють, бо не всі малі групи за своїм

напрямом, соціальної злагожденості і позиціями можуть називатися колективом. Крім того, мала група може позначатися як елемент, частина психологічної організації колективу. Наприклад, це є неформальні діади, тріади в колективі. Первинні колективи мають певні властивості великих груп як організацій, що утворюють в собі елементи мікро- і макросередовища [14].

Автор [54] виділяє наступні етапи розвитку груп:

- дифузна група – слабо організована, в якій спільна діяльність відсутня, або дуже умовна;
- асоціація – ще є не досить організована група, у якій міжособистісні відносини існують, але вони опосередковані особистою значимістю і змістом групової діяльності;
- кооперація – міжособистісні відносини розвинені і визначені взаємовигідним змістом діяльності;
- колектив – міжособистісні відносини розвинені і визначені спільної діяльністю і суспільно корисним змістом діяльності.

На відміну від формальної неформальна група має такі особливості: неоформлена юридично, не визначені структура і функції, нерегламентована.

З позицій соціальної психології можна виділити основні функції неформальних груп: самовизначення, інструментальна, емоційна, престижна, інформаційна, розважальна [54].

У веслувальному спорті тренер, створюючи формальну структуру спортивного колективу, не може не спиратися на положення сучасних наук про колектив, і обов'язково повинний буде враховувати неофіційні відносини. Не останнє місце у співпраці належить психологічним моментам взаємодії.

У психології спорту [54] виділяються наступні чинники формування спортивного колективу. Це: специфіка спортивної діяльності; особистість тренера і стиль управління колективом; склад команди, психологічна однорідність спортсменів, що зумовлює сумісність. Звідси можна виділити психологічні засоби формування колективу. Їх два, і вони наступні:

1. Навчання спортсменів і тренерів навичкам ефективного спілкування.

2. Профілактика і усунення конфліктних ситуацій.

Соціально-психологічний клімат спортивного колективу представляє собою переважний і відносно стійкий психічний настрій, який проявляється в різноманітних формах у всій життєдіяльності. Оцінкою соціально-психологічного клімату спортивного колективу може бути показник згуртованості при вирішенні питань організованої діяльності, показник задоволеності при вирішенні питань, показник безконфліктності членів групи і показник збігу статусу керівника і лідера [20, 53].

Найбільшу цінність для створення колективу зі сприятливою неформальною структурою має процес виховання. Зокрема такий його компонент, як сукупність простих моральних норм і правил поведінки людини, його спілкування з іншими людьми. Інший компонент, що становить основу змісту виховання – це сукупність норм і правил поведінки та спілкування в конкретних колективах, групах, сім'ях, тобто в тих спільнотах, де протікає життя людини. Подібні правила важливі для виховання, так як вони неформальні, розробляються самими дітьми або при активній їх участі, вносять ігровий елемент в спільну діяльність [9, 83].

Процес розвитку колективу і становлення в ньому взаємин не стихійний, а педагогічно керований. Ефективність управління залежить від того, якою мірою досліджені закономірності розвитку групи, наскільки правильно керівник діагностує ситуацію і вибирає засоби педагогічного впливу [46, 87, 101]. Умовою оптимізації управління колективом є інтеграція виховних впливів в єдину систему [67].

Вирішення питання про управління спортивною командою вимагає вивчення, перш за все, системи формальних і неформальних відносин та виявлення чинників, що впливають на них.

1.2. Значення фактора соціалізації в спорті

Аналізуючи групові відносини в спорті та проблему комплектування екіпажів зокрема, на етапі початкової підготовки, слід враховувати фактор соціалізації. За узагальненнями [7] соціалізація особистості пов'язана з різними

структурами групової системи. Треба дослідити види становища людини у колективі, що пов'язується з поняттям “Статус”.

Соціальний статус в науковій літературі за загальним сприйняттям характеризує становище індивіда або групи індивідів в соціальній системі оточення, що визначається за низкою ознак, які є специфічними для виокремленої системи. Подібний ряд особистісних рис і ознак, що відносяться до певного статусу, у різних людей позначається як соціальний тип особистості. Поряд з цим, виділяється поняття соціальної ролі, що відображається у динамічному аспекті статусу, тобто у певній поведінці [89].

У соціології статус розглядається як певна позиція в соціальній структурі групи, що є пов'язаною з іншими позиціями через систему прав і обов'язків. Розрізняється соціальний статус за становищем людини в суспільстві і особистий – за положенням індивіда у малій групі. Таке розмежування залежить від того, як ця людина оцінюється і сприймається членами групи у відповідності до особистих якостей [31].

У психології статус визначає становище суб'єкта в системі міжособистісних відносин, що визначає його права, обов'язки і привілеї. У різних групах один і той же індивід може теж мати різний статус. Суттєві розбіжності в статусі, які набуває індивід в групах, що розрізняються за рівнем групового розвитку, змісту діяльності та спілкування, нерідко стають причинами фрустрації чи конфлікту. Характеристиками статусу є престиж і авторитет [21, 35].

Будучи залученою у безліч соціальних зв'язків, людина має множину формалізованих і неформалізованих статусів. Серед них для дослідження корисним є наступний ряд генеральних статусів, а саме: статус людини як біологічного виду, а далі за її правами та обов'язками як члена суспільства та держави. Статуси, набуті від народження, називаються запропонованими. Наприклад, національність, місце народження. Інші статуси людина набуває з часом. Наприклад, статус працівника, спортсмена, дружини. В особливу групу

віднесений соціально-психологічний статус особистості. При цьому, слід розрізняти основну, загальну і специфічну їх ієрархію [44].

Соціально-психологічний статус – це поняття, що означає положення людини в системі міжособистісних відносин за мірою його психологічного впливу на членів групи. Фахівці виділяють соціометричний статус особистості як характеристику, що відображає роль особистості в групі, а також дає уявлення про її загальні індивідуально- і соціально-психологічні особливості. Цей статус має тенденцію зберігатися в групі та часто “переходить” з людиною в іншу групу. Пояснюється це тим, що статус є категорією груповою, і поза групою не існує [37]. Можна дійти висновку про таке: статус – це положення людини або її ранг, який присвоюється члену групи іншими її членами. Статус у спорті може бути формальним як, наприклад, статус чемпіона, і неформальним, як, наприклад, повага, заслуги, знання.

Щоб відповідати статусу, треба бути духовно, розумово чи фізично розвиненою людиною, а для набуття такої досконалості треба сформуватися у гармонійно здатну особистість до дії, що сприймається у якості показника її соціальної адаптації. На її сформованість впливають соціально-економічні та психолого-педагогічні умови вмотивування руху людини. Спрямованість таких умов визначається соціальною і асоціальною формами впливу на психічний стан спортсмена [28].

Адаптація особистості і є якраз процесом набуття людиною соціально-психологічного статусу, оволодіння соціально-психологічних рольових функцій. У процесі соціально-психологічної адаптації людина прагне досягти гармонії між внутрішніми і зовнішніми умовами діяльності [37].

Під соціальною адаптацією розуміється дотримання та виконання прийнятих суспільством норм і правил, що сприяють розвитку особистості. Розкрити це поняття можна наступним чином: соціальна адаптація – це процес і результат пристосування людини до умов соціального середовища. Соціально-психологічний зміст адаптації заключається у зближенні цілей і ціннісних орієнтацій групи та індивіда, який в неї входить, засвоєння норм, традицій,

групової культури, входження в рольову структуру групи. Тому адаптацію розглядають як один з основних механізмів соціалізації особистості [35].

Автори [7] показують, що процес соціальної адаптації найбільш виражений у спортсменів, які представляють індивідуальні види спорту, а не колективні, пов'язуючи таку властивість з тим, що у представників колективних видів спорту переважає емоційна напруженість, яка веде не тільки до зміни рівня соціальної адаптації, а й до фрустрації. Схожі результати показані у дослідженні [22, 30].

Поняття “соціалізація” соціологи розглядають ще й як інтерналізацію соціальних норм і як елемент соціальної взаємодії. Люди прагнуть до піднесення у власних очах. Таке можливе при досягненні престижного статусу і схвалення його з боку інших. При цьому, індивіди соціалізуються в міру приведення своїх дій у відповідність з очікуваннями інших [28, 31].

Сутність соціалізації полягає в поєднанні пристосування і відособлення людини в умовах конкретного суспільства. А так, як соціальна адаптація і є процесом пристосування, то це одночасно і процес і результат становлення індивіда соціальною істотою [52].

З точки зору педагогіки соціалізація людини полягає у включенні в систему соціальних ролей, детермінованих соціально-економічним ладом товариства [8]. Так, автор [37] соціалізацію розглядає як акумулювання особистістю в процесі діяльності досвіду соціального розвитку та поведінки, накопиченого людством.

Тобто, завдяки соціалізації кожна людина, знаходячи свою соціальну сутність, включається в певні соціальні відносини і інтегрується в соціальну систему. Теоретики виділяють агентів та інститутів соціалізації, що є елементами спільних дій. Агенти соціалізації – це батьки, родичі, друзі сім'ї, однолітки, вчителі, тренери. Виходячи з різноманітності агентів та інститутів соціалізації, [52] показує універсальні механізми соціальних впливів. Для даного дослідження важливими є два механізми з п'яти, а саме:

- традиційний механізм соціалізації є засвоєння людиною норм, еталонів поведінки, поглядів, характерних для його родини і найближчого оточення;

- стилізований механізм соціалізації, що реалізується у рамках субкультури.

Спорт в більшій мірі, ніж інші види діяльності, є носієм специфічних суспільних відносин. Людина, займаючись спортивною діяльністю і за цим рухом спілкується з іншими людьми, які мають з нею спільні інтереси. У цьому спілкуванні вона соціалізується і переймає певні ролі через процес імітації та ідентифікації [6, 7].

Спорт в силу свого специфічного характеру, окрім того, створює конкретні умови для соціальної адаптації та інтеграції людини в справу, формуючи певний тип поведінки. Він також виступає як фактор формування міжособистісної компетентності [6, 30].

Соціалізацію в спорті можна розглядати як процес формування особистості спортсмена, який акумулює цінності, норми, традиції, ідеали і правила спортивної поведінки. Рівень соціалізації в спорті відображається через показники мотивації досягнень, самооцінки і рівня прагнень спортсмена [30].

Людина, являючись одночасно і об'єктом і суб'єктом соціалізації в спорті, може створювати умови для гармонійного виховання, розвитку особистості, задоволення соціально-психологічних потреб [6].

Педагогів, психологів та соціальних працівників все більше хвилюють наявні проблеми порушення спілкування і поведінки дітей в суспільстві із-за інтенсифікації суспільних процесів. Ці порушення виражаються в неадекватній поведінці дитини, труднощах спілкування з однолітками, острах і уникнення контактів. Фахівці [20] виявили складності, пов'язані з включенням дітей в загальну діяльність. Це: небажання брати участь у громадській роботі, невиконання завдань, упертість, агресивність. Внаслідок цього дитина має складності не тільки в адаптації, але й у навчанні та розвитку.

Проблеми психічного здоров'я спортсменів для тренера не повинні відходити на другий план, і вивірена організація групи, спортивної команди, екіпажу, колективу тут дуже значимі. Встановлено, що стан тривоги спортсмена чим вище, тим гірше складаються стосунки з партнерами.

Значення для досягнення високих результатів у спорті мають індивідуальні особливості нервово-психічної сфери спортсмена, тобто те, як він себе проявляє в стресових ситуаціях змагань, в конфліктні моменти, в стосунках з командою. Нервово-психічна сфера характеризується специфікою темпераменту і набутим життєво-практичним досвідом. Але, у окремих спортсменів в умовах гострої спортивної боротьби виникають неврозоподібні стани, а іноді розвивається і невроз, як хвороба.

Автор [56] описує концепцію, засновником якої є Дж.Л. Морено. В ній передбачається, що всі психічні хвороби, депресії і зриви – це результат психологічних відносин індивіда з оточуючими. Всі напруги, конфлікти, в тому числі й соціальні, на його думку обумовлені розбіжністю мікро- і макроструктур.

Питання планування навчально-тренувального процесу з урахуванням соціально-психологічних особливостей спортсменів можна віднести і до цілей медико-психологічного забезпечення цього процесу [14]. Але таке питання виходить за межі предмету розгляду.

Таким чином, за комплексом наведеного можна більш детально розглянути історичний розвиток думки по предмету дослідження. Роздуми наступні:

1. У веслувальному спорті про соціалізацію через команду вперше заговорила З.Д. Юдіна в кінці 70-х [93].

2. На сучасному етапі є дослідження, що присвячені впливу особистісних якостей веслярів на поведінку і в команді, і в тренувальному процесі. Наприклад [24].

Проте якщо З.Д. Юдіна цікавилася юнацькими колективами веслярів, то Є.В. Долгова присвячує свої дослідження висококваліфікованим веслувальникам і вже сформованим командам.

Серед сучасних досліджень в галузі веслувального спорту слід відзначити появу робіт про веслування на човнах “Дракон”. Фахівців цього виду веслування, в першу чергу, цікавлять питання комплектування збірних екіпажів і вплив тренувального процесу на соціалізацію молоді [10].

1.3. Сучасні уявлення про побудову команд різного профілю

Спортивні команди сприймаються як педагогічні учнівські колективи, це з одного боку, і як “робочі команди”, з іншого. У роботі зі спортивним колективом можна залишати поза увагою сучасні розробки в галузі управління людськими ресурсами, коли мова йде про досягнення результату групою людей. Існує пояснення: відповідні наукові рекомендації є і для галузі роботи з професійними командами, і для сфер бізнесу, в корпоративній сфері, в управлінні армією, в підготовці екіпажів підводних човнів, літаків, космонавтів. Тобто мова тут ведеться про інші умови і інші масштаби. У побудові команд різного профілю цілеспрямовано беруть участь педагоги, психологи та менеджери і керівники. Найчастіше мова йде про “Team Building” – модний зараз менеджмент в сфері “командо утворення”. Треба оцінити такі розробки і відносно сфери спорту, бо вони є корисними і розповсюджуються на професійну сферу, а також на спорт взагалі [95, 103].

З історичного погляду процес командо утворення, як спеціальний вид діяльності, зародився у другій половині ХХ століття в сфері управління бізнесом [60]. Проте спочатку в у цьому процесі були вироблені методи і прийоми створення команд зі спорту. Отримавши самостійний шлях розвитку, командо утворення вийшло на принципово новий рівень у сфері управління людськими ресурсами, що є загальною, і тепер спорт може запозичувати напрацювання з інших галузей [45].

Сучасний менеджмент корпоративної культури від гасел, у яких закликають до створення команд, але і займається розробкою серії технологій, які сприяють формуванню та розвитку команд [60, 61]. Примітно, що використовується саме термін “формування” – тобто мова йде про якийсь тривалий процес зі своїми етапами і кінцевою моделлю, до якої прагне менеджер.

З точки зору менеджменту формування команди – це активне втручання, що здійснюється з використанням вихідної інформації. Це втручання націлено, в першу чергу, на посилення ефективності дії команди.

Дослідник [6] доводить відмінності, які існують між поняттями “група” і “команда”. Але, за штучними ознаками поняття “команда” в сучасному менеджменті тісно пов’язується з поняттям “колектив” в педагогіці. Зупинятися на детальному їх розгляді немає сенсу, оскільки сприйняття термінів є не урівноваженим. Наприклад, сучасні фахівці під іміджем спортивної команди розглядають різні аспекти, серед яких виділяють соціально-психологічні [40].

У залежності від стилю поведінки дослідник [8] виділяє типи менеджерів, керуючих командою, а саме:

- антрепренер – береться за реалізацію змін в групі, бачить в них перевагу, володіє стратегічним мисленням;
- розподільник ресурсів і робіт – визначає послідовність виконання завдань, їх терміни, оцінює якість;
- монітор – є сполучною ланкою між своєю організацією і іншими;
- організатор зв’язків з громадськістю, вихователь, організатор заходів – береться за вирішення проблем соціально-культурного та освітньо-виховного змісту.

Не маючи в штаті менеджера команди, або працюючи з новачками, всі ці типи в тій чи іншій мірі повинен поєднувати у собі тренер. І тоді в процесі побудови команди прийнято вдаватися до соціально-психологічних тренінгів, що організовуються кваліфікованими спортивними психологами [62].

Сучасний “team building” широко використовує в якості інструменту впливу також і тренінги з командо утворення, у яких представляються цільові завдання і цілі. Тренінги, як правило, проходять у формі ігор, що має свою спрямованість і залежить від рівня команди і плануемого результату. Ігри можуть бути спрямовані на впізнавання учасниками один одного, що сприймається як процес “занурення” в команду, на розкриття впевненості опитуваних, на розвиток довірчих відносин і комунікативної активності, на

розвиток доброзичливої співпраці та соціальної компетентності. Є й інший ряд, що направлений на розвиток навичок, як от: уміння вести переговори, контролювати емоційні реакції, ставити запитання і т.ін. Можна спрямуватися і на розвиток якостей. Наприклад, на зміцнення пам'яті і концентрації уваги, вироблення стилю поведінки, здатності стежити за часом [6].

Фахівці з командо утворення вважають, що будь-яка команда для свого розвитку повинна пройти стадію розладу за низкою конфліктів і розбіжностей [6]. Цьому сприяють і тренінги, що можуть бути спрямованими на штучне створення конфліктних ситуацій. На етапі нормалізації відносин команда досягає гармонії і єдності та стає згуртованою. Проте ця стадія є не тривалою, вимагає постійного підживлення від лідера у вигляді нових ідей, здійснення модерацій і т.ін. Таким чином, “team building”, як засновник руху менеджменту спорту, основи якого виходять з процесів формування спортивних команд, має у своєму арсеналі цілу низку сучасних технологій щодо корпоративної культури. Тепер для спорту ці технології корпоративної культури можуть бути запозичені назад в спорт.

Інтерес до технологій командо утворення визначається як значний, і він викликаний також ще й тим, що побудова теорії “team building” знаходиться у тісному зв'язку із загальною теорією управління, яка застосовується в спорті [8], у тому числі і в веслувальному спорті.

Так в підручнику “Веслувальний спорт” вперше [9] в окремий розділ було виділено “управління процесом спортивного вдосконалення”. В управління тренуванням веслярів були введені різні рівні, один з яких соціальний, що полягає в соціальному розвитку колективу, команди і спортсмена.

Підсумовуючи, можна виділити наступне - [27] у веслувальному спорті під управлінням прийнято розуміти процес управління безпосередньо тренуванням веслярів і функції управління, що є пов'язаними з організацією занять. В цьому управлінні тренуванням веслярів задіяні динамічні системи, такі як “тренер-весляр”, “весляр-весло-човен” і “організм весляра”. Управління організацією занять проявляється у виборі місця для занять, в комплектуванні

навчальних груп і розподілу ролей між веслярами, у виборі форми організації занять (групова, ланкова, індивідуальна, самостійна), в організації різних заходів, а також в організації навчально-тренувального процесу з урахуванням інших видів діяльності (навчання, роботи і т.п.). Таким чином, формування екіпажів необхідно розглядати у дослідженні не тільки, як організаційний процес, але і як процес управління динамічною системою.

1.4. Дослідження групових характеристик у веслувальному спорті

За винятком роботи весляра в одиночці, будь-яке дослідження веслувальних екіпажів буде базуватися на положенні про те, що вивчається спільна взаємопов'язана діяльність веслярів. Це є методичною умовою руху досліджуваного виду спорту.

Дослідник [8] доповнив та конкретизував класифікацію, що вивчається, наступним чином. Він веде мову у наступному порядку:

- послідовно виконується спільна діяльність, що є характерною для командних та парних спортивних ігор та інших видів спорту. Характерні приклади не уточнюються;

- синхронно виконується спільна діяльність, що є безконтактною. Характерним є те, що такий вид діяльності розповсюджується на виконання окремих елементів парного фігурного катання і т.п.;

- одночасно виконується спільна діяльність, що є контактною. Характерним є те, що такий вид діяльності має місце в спортивній акробатиці (пари, трійки, четвірки) та в окремих елементах фігурного катання (підтримки, кидки).

Згідно з цими класифікаціями командне веслування відноситься до спільної одночасно-паралельної діяльності з синхронно виконуваною роботою веслярами безконтактного типу. Загальний аналіз визначення має множину недоліків. Так, така характеристика не відображає внутрішніх процесів, що відбуваються в екіпажі, наприклад, рольовий розподіл, а також не враховується і контакт спортсменів один з одним через інвентар. Не враховується і можливість виступу веслярів в екіпажах одинаків. Проте існують ще й інші класифікації.

Колективи у веслувальному спорті, на думку Е. Хербергера, формуються в результаті виховного процесу і залежать від його змісту. Але в міру громадянського, суспільного і науково-технічного розвитку вони самі по собі перетворюються на виховний фактор чи процес. Колектив знову і знову створює норми і правила поведінки, що є обов'язковими для всіх його членів, замінюючи застарілі новими.

Доречно тут згадати та розглянути і історичний аспект руху. Звернемося до двох фактів.

Перший факт. У 1965 році фахівцями [57] була вперше здійснена спроба застосувати принципи групової психології в академічному веслуванні. Визначався зв'язок між сумісністю веслярів і попаданням екіпажу у збірну команду держави, навіть незважаючи на виявлений ряд технічних і фізичних вад у спортсмена. Але в той час механізм дії сумісності на екіпаж веслярів був невідомим фахівцям, бо не був розкритий. Також з'ясувалося, що у досвідчених колективів взаємодія між веслярами виявилася більш розвиненою, ніж у менш досвідчених. Визначили вперше і вимоги до ролі загребного у екіпажі, який повинен володіти якостями лідера. Проте не були узагальнені чіткі педагогічні рекомендації, а сам автор визначив, що потребують подальшого вивчення питання організації "сил зв'язків" у групі, а за цим і особливостей групових емоцій, групового мислення і т. ін.

Другий факт. У 1973 році фахівці веслувального спорту намагалися вивчити спортивний колектив, але їх спостереження залишилися або малопродуктивними, або вони ставлять перед собою занадто приватні завдання. У результаті такого безладдя проблема не тільки не вирішується, але й не є можливим розробити методичні ключі до її наукового вирішення. З тих пір багато зроблено в фундаментальних науках соціально-гуманітарного профілю, з'явилося навіть досить велика кількість методичних прийомів, що мають у собі ресурс для застосування і у веслувальному спорті. Але доцільно звертатися до психологічної складової, щоб вирішити це питання.

Зупиняючись на психологічній складовій комплектування екіпажів, слід зазначити, що психологічна підготовка до змагання є проблемою як психологічною, так і педагогічною [21]. Психологічною вона є в зв'язку з перетвореннями, що притаманні процесу спортивного тренування. Фізичний зміст процесу наступний: він протікає в єдності з технічною, тактичною, фізичною та вольовою підготовкою і вже на їх основі досягається психічної готовності спортсмена до виступу в змаганні. Педагогічним аспектом проблеми є обґрунтування шляхів забезпечення психічної готовності до змагання в процесі навчання і виховання спортсменів. Окрім того, вивчення піднятих питань відноситься вже до області теорії і методики спортивного тренування [7].

У веслувальному спорті, як вказувалося вище, проблеми групових відносин розглядаються при соціологічних опитуваннях, які відображають ставлення спортсменів до цього питання. Виокремлюється три найбільш важливих напрямків досліджень команди веслярів. Це:

- команда в умовах спортивної діяльності;
- міжособистісні взаємини в команді;
- динаміка команди.

Свої висновки він сформулював, вивчаючи контингенти вже сформованих команд, що склалися з дорослих веслярів. Були спроби виділити проблеми в команді або екіпажі, що виникають на тлі внутрішньо-групових впливів. У веслярів проблему представляли відносини спортсменів зі своїми тренерами та відносини спортсменів до тренувальної та змагальної діяльності [24]. Дані інших авторів [7] вказують на те, що якщо 79,4 % веслярів на байдарках і каное визначили відносини з тренерами і товаришами як хороші, то спортсмени на академічних судах вказали на “нормальні” відносини з тренерами і задовільні з товаришами (62,8 % з числа опитаних). Виняток склали веслувальники збірних команд країни, які вважають, що кожний спортсмен повинен підпорядковувати свої інтереси інтересам колективу, а основне завдання тренера полягає в тому, щоб правильно розвивати індивідуальність спортсмена. Але, у цьому разі треба

перейти до встановлення локальних відмінностей, що притаманні екіпажам з технічних видів веслування.

До особливостей академічного веслування відноситься одночасність дій партнерів, що вимагає стереотипності рухових актів і готовність ломки цього стереотипу при зміні змагальної ситуації. Таке поєднання стандартності і мобільності пред'являє підвищене навантаження на нервову систему спортсмена [5]. З цієї точки зору високого взаєморозуміння в човні відповідає принцип психофізіологічної сумісності. М.О. Новіков довів, що найбільша стабільність притаманна тій групі, в якій психологічні параметри спортсменів є відносно близькими чи доповнюють одне одного. На його думку забезпечити правильний відбір спортсменів можливо, якщо відтворити наступні показники:

- технічні: достатня технічна озброєність, мобільність технічних навичок при одноманітності стилю веслування всіх спортсменів, розсадження спортсменів з урахуванням їх спеціалізації;

- антропометричні: відповідність антропометричних даних сучасним вимогам, розсадження з урахуванням антропометричних даних;

- психологічні: наявність індивідуально-психологічних якостей, обов'язкових для спортивної діяльності, психофізіологічна сумісність, збіг професійної та функціональної структур групи.

Також можна зазначити, що цим автором в психологічне поняття амфотерності включаються технічні та антропометричні параметри.

Методи групової психофізіології в спортивній діяльності використовуються для оцінки функціонального стану екіпажу. Завдяки експериментальним даним виявлена кореляція між взаємодією веслярів на установці, що має назву "гомеостат", і відчуттям ходу човна [5].

При порівнянні спортсменів різних спеціалізацій з веслування встановлено, що веслярі мають більш високу емоційну стійкість і низький рівень нейротизму, на відміну, наприклад, від ігрових видів спорту. Саме високі значення колективізму спостерігаються у спеціалізаціях з баскетболу, водного поло, велоспорту і академічного веслування [22].

При комплектуванні екіпажів враховуються зросто-вагові показники веслярів, їх фізіологічні, біохімічні можливості, враховується досвід і зростання результатів кожного члена екіпажу. Особлива увага звертається на біомеханічні характеристики, притаманні кожному весляру, морально-вольову підготовку. Важливим є врахування психологічної сумісності спортсменів, які працюють разом [7].

Складним залишається питання про розсадження веслярів в човні за номерами, особливо вибір загребного. Головна роль загребного в початковій стадії комплектування команди, коли екіпаж або створюється з самого початку, або в його складі відбуваються значні зміни. Надалі, коли веслярі одного екіпажу звикають один до одного і досягають взаємного порозуміння, частина обов'язків загребного може бути певною мірою розподілена між іншими членами човна. Розглядати екіпаж командного човна слід як групу, діяльність якої характеризується перехресними впливами партнерів. Тоді, в процесі спільної роботи формуються взаємовідносини всередині групи по типу "лідер-ведений". У зв'язку з цим, комплектування команди необхідно здійснювати з урахуванням психологічної сумісності спортсменів, де загребний є лідером.

У веслуванні на байдарках і каное підбір збірних екіпажів частіше відбувається незадовго до змагань, а решту часу веслярі байдарочники і каноїсти присвячують тренуванню в одиночках. Встановлено, що комплектування екіпажів з найсильніших веслярів в одиночках не завжди призводить до бажаних результатів.

У рішенні питання не менш важливу роль відіграє професійність і досвідченість тренера. Анкетним опитуванням кваліфікованих тренерів визначаються фактори, які необхідно враховувати при комплектуванні збірних екіпажів у веслуванні на байдарках і каное. В їх число входять чинники функціональної підготовки та сумісності спортсменів з техніки веслування і морфологічної структури тіла, а за цим і психологічна сумісність.

Автор [57] виділяє чотири групи тренерів, які відрізняються підходами до виховної роботи в колективах веслярів. В першу групу входять тренери, які

вважають, що фізичні вправи та ігри – це найкращий засіб морального і вольового виховання, коли в ході тренувального процесу виховується почуття товариства і колективізму. Друга група визначає виховний процес чимось тривалим, вважаючи, що вирішити ту чи іншу виховну задачу на одному тренуванні неможливо. Третя група згодна з рішенням виховних завдань на тренуванні, але треба вирішувати їх лише в той термін, коли виникає у цьому необхідність. У четверту групу входять тренери, які вважають планування виховних завдань в тренувальному процесі однією з умов існування виховного процесу.

Володіючи інформацією про специфічність групи, про внутрішньогрупові відносини, особливо окремої особистості в групі, тренер може більш вміло організувати виховний процес, що не може не позначатися на результатах [24]. Тренерська діяльність, як специфічний вид управлінської діяльності, не обмежується тільки технологією тренувального процесу, вона є значно ширшою за функціями і включає в себе соціологічні, психологічні, організаційні та інші аспекти. Роль тренера в процесі виховання спортсмена – провідна. Це є беззаперечною істиною, але розрізняється за своїми рівнями.

Так, на рівні початкової підготовки (етап початкової підготовки) тренер виступає в значній мірі як організатор-селекціонер, бо відбирає в навчальну групу бажаючих займатися. При цьому, міжособистісні відносини починають проявлятися по-різному, і нерідко буває таке, що обдарована та перспективна в даному виді спорту дитина, не доходить до другого рівня відбору саме через міжособистісні конфлікти або виявляється відкинутою групою. Рівень масового спорту вимагає від тренера проявляти талант педагога і організатора тренувального процесу одночасно. Організація виховання на заняттях повинна бути спрямована на згуртування тих, хто займається, тобто на розвиток колективу.

На рівні базової спортивної майстерності (етап попередньої базової та спеціалізованої базової підготовки) тренер виступає вже у ролі організатора підготовки невеликої групи спортсменів, які пройшли кілька ступенів відбору,

вирішуючи питання не тільки їх тренування, але й навчання, забезпечення побиту чи праці. Створюючи перспективні екіпажі, на перше місце виходить індивідуалізація тренувального процесу.

На рівні вищих досягнень та вищої спортивної майстерності (етап максимальної реалізації індивідуальних можливостей та збереження вищої спортивної майстерності) тренер виступає в ролі наставника і співпрацюючого, вирішуючи більшість питань, що виникають, разом зі спортсменом. Міжособистісні відносини на такому рівні вже не повинні негативно позначатися на емоціях, стані і результатах [24].

Історично склалося так, що тренери на початковому рівні освоєння досвіду, інтуїтивно використовують колектив співробітників, як інструмент виховання спортсменів. Питання ж міжособистісних відносин представляють найбільші труднощі.

Найціннішою властивістю тренера є здатність керувати колективом – це з однієї сторони. А з іншої – однією з найважливіших ознак, притаманних колективу, є соціально психологічна спільність. Ознаками спільності є єдність цілей і волі колективу, ідейна спільність, співробітництво і взаємодопомога. Чітке керівництво, демократизм і дисципліна – умови утворення та існування колективу. Тактика тренера повинна бути динамічною і змінюватися від стадії до стадії у залежності від зростання свідомості веслярів, дисципліни і відповідальності.

У веслувальних екіпажах ускладнена оцінка внеску кожного учасника в спільну діяльність. Тому партнери орієнтуються на зауваження тренера, на свої суб'єктивні відчуття і на зауваження колективної спрямованості. Веслуванню притаманний “синдром взаємної перенасиченості” [59]. Такий синдром може спостерігатися, наприклад, у відносинах спортсмена з тренером за 1,5-2 місяці до відповідальних стартів, особливо при 2-х-3-х тренуваннях на добу в умовах зборів. Стресові ситуації не тільки діють негативно – підвищують психічну напруженість спортсменів, а й позитивно – сприяють підвищенню їх активності. Тому підвищена тривога у веслярів оцінюється неоднозначно. Бо може бути

психологічно виправданою як мобілізуючий фактор для активізації роботи в команді у разі підвищених фізичних навантажень. У практиці роботи тренерів спеціально організовані конфлікти в команді за їх задумом використовуються як спосіб активізації діяльності [59].

У досліджуваному спорті заняття можуть бути організовані так, що увага тренера буде звернена на роботу секції, групи чи окремого вихованця. Поєднання загально-секційних, групових та індивідуальних форм організації навчального процесу дозволяє вирішити широкий діапазон завдань навчання і виховання. У веслувальному спорті групова підготовка повинна проводитися на базі толерантного комплектування екіпажів з урахуванням психологічних характеристик спортсменів.

1.5. Критерії комплектування екіпажу в академічному веслуванні

На думку [8] “Коли постає питання про комплектування спортивних груп, складів, ланок, екіпажів і т.п., важливий момент для тренера – знання і облік особливостей спільно виконуваної спортивної діяльності, організації взаємодії партнерів, їх індивідуально-психологічних особливостей, на основі яких і здійснюється пошук критеріїв сумісності, що обумовлюють спрацьовування взаємодіючих спортсменів”.

Проблема комплектування екіпажу традиційно вирішується на основі практичного досвіду тренерів. Рухаючись від стихійності процесу комплектування екіпажів, в останні десятиліття розробляється множина об’єктивних показників, що відповідає “правильності” створення команди. Соціально-психологічний показник при комплектуванні екіпажів, безсумнівно, займає своє місце у цьому процесі, проте його вагомість і зміст оцінюється в науковій літературі неоднозначно, тобто існують розбіжності у їх оцінці. Ситуації мислення зводяться до наступного.

Треба описати фізичний зміст досліджуваних показників. Під показниками робочої діяльності веслярів мається на увазі характеристика їх технічної майстерності. У неї входить темп веслування, ритм, внутрішня структура робочої фази гребка, що передбачає час наростання зусилля, час

утримання зусилля, та час зниження зусилля, максимальне і середнє зусилля, що додається до весла спортсменом, амплітуда проводки, величина виконаної роботи, потужність, а також взаємопов'язані із зазначеними вище показниками миттєва і середня швидкості човна. Бажано виважувати зовнішню схожість роботи партнерів, співвідношення траєкторії і амплітуд руху різних ланок тіла. Але провідним показником залишаються такі дані: подібна структура роботи весла у воді, характер докладання зусиль [60].

Критерій технічної сумісності при комплектуванні екіпажів особливо значущий ще й тому, що існує поняття “командна техніка”. Командна техніка веслування – це система одночасних і послідовних рухів членів екіпажу, яка характеризується близькістю біомеханічних параметрів та спрямованістю на забезпечення найбільш ефективного просування човна. Командній техніці веслування присвячений ряд наукових досліджень кінця минулого століття.

Критерії комплектування екіпажу акцентують увагу на використанні складних інструментальних методів. Таких, наприклад, якими є визначення динамічної структури циклу гребка. Найбільш інформативними є просторові параметри, так як переважно з опорою на них здійснюється управління руховими діями. Основним просторовим параметром техніки веслування виступає довжина робочого шляху рукоятки весла, що необхідно враховувати при комплектуванні команди. Просторові і тимчасові характеристики є похідними від силових характеристик. З цієї точки зору найбільший інтерес викликає вироблення єдиного ритму рухів, який є основою організації командного веслування. Для цього доцільно використовувати звукові сигнали лідера [58].

В академічному веслуванні велике значення має активна робота ніг спортсмена в фазі проводки. Від характеру цієї роботи залежить динамічна структура опорної фази. Виявлено три різновиди руху ніг у спортсменів в фазі проводки, які визначаються візуально. Це: 1) “жим”, 2) “стрибок”, 3) “передчасний стрибок”. Вирішальним в оволодінні командної техніки веслування є одночасне переміщення в човні маси весляра. Саме “стрибова”

робота ніг, швидке закінчення проводки, швидке повернення маси весляра в початкове положення будуть визначати правильність використання ваги тіла.

На практиці великі екіпажі комплектуються, як зазначено вище, з веслярів малих груп і менш швидких човнів. При такому принципі комплектування головними критеріями відбору спортсменів в команду стають а) висока технічна майстерність і б) добре почуття взаємного розуміння руху в човні. Результати, показані веслярем в одиночці, слід приймати за критерій комплектування команд ще й тому, що одна з умов тренувальної роботи весляра одиночника – це виховання вольових якостей, необхідних всім спортсменам. Одинак, це не тільки вимагає віддачі всіх сил весляра, але і дозволяє розкрити багато його недоліків, а в разі особистої невдачі, весляр не в змозі перекласти провину на інших. Доведено, що внутрішня і зовнішня структура гребка при пересадці з одиночки в командний човен у цілому зберігається.

Треба зауважити, що цей принцип, коли мова йде про етап початкової підготовки, практично не проявляє себе. Тому результат веслування в одиночці не може розглядатися у новачків як критерій відбору в команду. Зовнішня і внутрішня структури гребка при веслування в одиночці і в команді у новачків може відрізнятись у широкому діапазоні. Пов'язано це з низкою особливостей, а саме: з віковими характеристиками; недостатністю рухового досвіду, умінь і незрілому навику; через психологічну неготовність прояву якостей, необхідних для веслування в команді або при індивідуальній роботі.

Кращих результатів можна досягти, якщо посадити в команду веслярів, що мають однорідні помилки. Для виправлення однорідних помилок легше підбирати командні вправи. В цьому випадку “згрібання” команди відбувається швидше.

Група факторів, пов'язаних з психологічною сумісністю залишається недостатньо розкритою, тому що розглядається лише сумісність психо-моторики веслярів, а не комплекс соціально-психологічних явищ, що відбуваються в групі людей, які виконують спільну роботу. Є досвід, за яким були встановлені критерії ефективності веслувальних екіпажів, які можна використовувати для

оцінки уже сформованих команд. Проте достовірність їх використання та ефективність поєднання при комплектуванні нового екіпажу, при роботі з веслярами різного віку і кваліфікації залишається недостатньо дослідженою. Розглянуті фактори комплектування екіпажів слід враховувати при посиленні команд за рахунок веслярів інших клубів і колективів, при створенні збірних екіпажів.

Серед сучасних фахівців веслувального спорту інтерес до питання комплектування екіпажів простежується в роботах [34]. Проте, ці дослідження присвячені переважно цільовому напрямку комплектування збірних екіпажів, екіпажів етапу спортивного вдосконалення і вищої спортивної майстерності. З огляду на тенденції сучасної практики веслувального спорту на рівні збірних команд виділяється рейтинг спортсменів як критерій комплектування екіпажів [17]. Основою такої методики є визначення рейтингу спортсменів за рангом, розрахунок якого здійснюється за даними контрольних тренувань. Особливістю є те, що спортсмену дається можливість самостійно ставити собі цілі, що підвищує мотивацію і усвідомлене ставлення до тренувального процесу.

1.6. Особливості етапу початкової підготовки у веслувальному спорті, системи відбору на початковому етапі в групу і в екіпаж

Всі без винятку види спорту в сучасній практиці піддаються тенденції омолодження. Так, у минулій системі відбору до веслувального спорту допускалися юнаки та дівчата 13-14 років. На сьогодні у веслувальний спорт проводиться набір дітей 10-11 років для академічного веслування, а з 11 років для веслування на байдарці і каное. Це відповідає підлітковому періоду з його віковими особливостями розвитку морфо функціональних систем, що затверджено наказом [2]. При цьому, для набору дітей в академічне веслування характерний пошук підлітків, які випереджають середні темпи розвитку, процесу, який набув назви “акселерація”.

Досліджуючи початковий етап підготовки веслярів, поряд з віковими та медико-біологічними особливостями юнацького організму, звертається увага на

особливості організації та проведення занять з новачками, на особливості навчання і тренування юних веслярів.

Навчальні групи за видами веслування на початковому етапі повинні комплектуватися з урахуванням статі, віку, ступеня вимог до спортивної підготовки та вміння плавати. Фахівці [5, 15] також роблять акцент на те, що при початковій комплектації групи між підлітками окрім бажанням тренуватися повинні набувати силу дружба, захоплення і цікавість. На відміну від груп спортивної майстерності, в яких заняття проводяться за індивідуальним графіком, заняття в групах початкової підготовки та навчально-тренувальних групах організуються за груповим методом [15].

Основна мета етапу початкової підготовки зводиться до вибору спортивної спеціалізації, оволодіння її основами і сприяння фізичному розвитку. Треба формувати та закріплювати інтерес і тягу до занять веслуванням. До змісту роботи на початковому етапі вони відносять: набір зацікавлених осіб, перегляд і прийняття нормативів з плавання, попередній відбір і організація медичного огляду. Відомі основні завдання, які повинні бути вирішені до кінця першого року навчання. Серед них: стабілізація складу груп, оволодіння основами техніки, сприяння фізичному розвитку і підвищенню рівня функціональної підготовленості, підготовка до здачі проміжних нормативів. В якості засобів і методів вирішення таких завдань автори виділяють вивчення прийомів рівноваги і керування човном, фізичну підготовку, вивчення техніки веслування в човнах, підготовку до участі в змаганнях.

За думкою [50] особливістю початкового етапу підготовки заслужено вважається веслування в екіпажі. Початківцю весляру в одиночці домогтися високого результату складніше, ніж в складі команди. Об'єднуючи зусилля екіпажу і розвиваючи почуття товариськості, більш слабким членам екіпажу доводиться підтягуватися до рівня провідних.

Автори [50] відзначили особливості мотивації веслярів на початковому етапі підготовки. Вона може визначатися прагненням підлітка бути загартованим, спритним, отримувати задоволення від швидкого руху човна,

задоволення від участі в змаганнях. Подальше завдання тренера перевести мотивацію на той рівень, коли спортсмен повинен допомогти колективу прийти до перемоги. Випереджаючи спортивний відбір, у веслувальному спорті повинна проводитися спортивна орієнтація, спрямована на правильний вибір спортивної спеціалізації [26].

Ряд авторів відносить спортивну орієнтацію вже до самої системи відбору, ставлять її поряд з комплектуванням команди і спортивною селекцією [50]. Спортивний відбір – це багатоступінчастий, багаторічний процес, на першій стадії якого відбувається відбір дітей та підлітків у процесі вибору їх з певного контингенту осіб [26]. 10 серпня 1986 р. була затверджена Єдина система відбору спортсменів, в якій представлені нормативи і таблиці розвитку веслярів. Її положення не втрачають актуальності. За виключенням застарілих вимог, технологія використання цих даних у веслувальному спорті пов'язується з виконанням пунктів:

- єдиної системи відбору перспективних спортсменів;
- створення банку даних про дітей з певними здібностями до спеціалізації в веслувальних видах спорту;
- спортивної селекції;
- відбору спортсменів з однаково високими спортивними результатами.

Спортивний відбір тісно пов'язаний з поняттями спортивної обдарованості контингенту та прогнозування розвитку. Ці поняття, в свою чергу, ґрунтуються на модельних характеристиках і висувають критерії для відбору. На етапі початкового відбору особливе місце відводиться антропометричним прогнозованим характеристикам. Високий ступінь прогностичної значущості мають і деякі показники розвитку рухових здібностей [47].

Щодо веслувального спорту, орієнтовні нормативи оцінки фізичного розвитку і фізичної підготовленості є для школярів 7-8 років і юних спортсменів 9-14 років [26]. Крім оцінки фізичного розвитку, підготовленості, функціональних можливостей, психофізичних особливостей, не викликає сумнів необхідність оцінки стану здоров'я [86]. З цією метою проводиться диспансеризація, починаючи з самих ранніх етапів відбору [26].

Контрольні нормативи не встановлюються, за винятком нормативу з плавання. Відбір здійснюється вже на наступних етапах [23].

Однією з особливостей веслувального спорту є необхідність новачків увійти не тільки в групу початкової підготовки, яка є новою організаційною формою для них, а й увійти до складу тих чи інших екіпажів. Тобто виходить дворівнева система підгруп в групі.

Відповідно до нормативно-правових актів України [1, 2] тривалість етапу початкової підготовки у веслувальному спорті становить 1-2 роки, мінімальний вік для зарахування в групи 10-11 років, наповнюваність груп початкової підготовки становить 8-9 чоловік. Змагальна діяльність на етапі початкової підготовки повинна охоплювати 1-2 контрольних змагань і 1-2 відбіркових змагань для тих, хто займається понад рік.

Висновки до розділу 1

Аналіз науково-методичних джерел дозволяє зробити висновок про те, що методика формування екіпажів у веслувальному спорті є недосконалою. Є спроби розробити критерії комплектування, позначити етапи цього процесу, способи управління організованою групою, досконало опрацювати питання про розсадження веслярів в човни. Але вони не складені в єдину комплексну систему,

а в літературних джерелах не відводиться окремих розділів про формування екіпажів, незважаючи навіть на те, що фахівці веслувального спорту бачать цю проблему однією з провідних в організації підготовки веслярів.

Проблема формування екіпажів, як комплексного системного механізму, до теперішнього часу не вирішена, а рішення цієї проблеми частіше ґрунтується на практичному досвіді тренерів і носить рекомендаційний характер. У нечисленних дослідженнях розглядаються лише окремі сторони комплектування. Робиться акцент на необхідності врахування психологічної сумісності спортсменів, і, перш за все, за показниками психомоторики і надбанням соціометрії.

Існуючі критерії комплектування команд більшою мірою стосуються кваліфікованих спортсменів.

На підставі вищевказаного, з'ясовано, що проблема формування екіпажів на початковому етапі залишається недостатньо вивченою.

РОЗДІЛ 2. МЕТОДИ І ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

2.1. Методи дослідження

У процесі виконання роботи обиралися ті методи дослідження, що зумовлені змістом поставлених перед дослідженням завдань. У їх переліку своє місце займають методи:

- аналізу наукових джерел і узагальнення висновків;
- аналізу нормативно-правової документації;
- педагогічне спостереження;
- педагогічне тестування;
- соціометрії;
- математичної статистики.

За методами аналізу наукових джерел і узагальнення висновків та інформації, що залучена з мережі Інтернет, проаналізовані джерела наукової та спеціальної методичної літератури, що стосуються обраної теми дослідження, отримані системні дані, вивчені та узагальнені методичні обґрунтування підбору екіпажів для веслувального спорту.

В ході педагогічних спостережень розглядалися:

- етап розвитку колективу, дисциплінованість, лідери в групі;
- працездатність, активність, зацікавленість і віддача веслярів, ставлення до тренування, видимі відносини з товаришами;
- діяльність тренера при проведенні занять: вибір форм організації заняття, особливості управління групою, організаторські прийоми;
- відповідність виховного процесу вимогам принципів свідомості та активності щодо планування і реалізації тренером виховних завдань;
- наявність зв'язку комплектування екіпажів із взаємовідносинами в колективі, прийоми тренера при складанні підгруп на заняттях, при плануванні створення екіпажу за характеристиками груп і протоколами педагогічних спостережень, що представлені в первинних матеріалах до роботи.

На основі результатів педагогічних спостережень розроблено типи і критерії соціометрії для початківців та дорослих розрядів, і проведено за

методикою Кудряшова А.Ф. [38] соціометричний вимір для встановлення внутрішньої структури груп і зіставлення її з організаційно-педагогічними впливами тренера. Аналіз отриманих результатів дозволив охарактеризувати структуру веслярів різного рівня розвитку і особливості управління ними, показати соціально-психологічні передумови для комплектування екіпажів з числа спортсменів цих груп.

Для визначення алгоритму створення веслувальних колективів виконувалися узагальнення, порівняння і зіставлення етапів комплектування веслувальних екіпажів.[54]

Проведено відкритий послідовний паралельний педагогічний експеримент. У ньому взяли участь дві групи веслярів (по n=10 осіб кожна). Веслярі експериментальної групи (ЕГ) тренувалися і виступали в постійних екіпажах, а спортсмени контрольної групи (КГ) були відібрані в підгрупи по четверо і по двоє за випадковим жеребом. Підгрупи виконували на суші вправи у зв'язці з взаємопов'язаним предметом, оцінювалася і порівнювалася швидкість організації виконання вправи в підгрупах і якість виконання.

Методи математичної статистики застосовувались для обробки експериментальних даних. Розрахунок статистичних характеристик проводиться з використанням спеціального програмного забезпечення обробки даних MS Excel.

За допомогою описової статистики визначені середні значення та перевірена якість виконання спільних дій. Для оцінки статистичної достовірності результатів використовувався t-критерій Стьюдента:

$$t_p = \frac{\bar{x}_1 - \bar{x}_2}{\sqrt{S_1^2 + S_2^2}} * \sqrt{n}$$

де n - кількість вибірки, x_1 , x_2 - середнє значення, s_1 , s_2 - середнє квадратичне відхилення.

Число ступенів свободи $V = 2n - 2$

2.2. Організація дослідження

Кваліфікаційна робота магістра проведена в три етапи.

Дослідження було організовано на базі школи вищої спортивної майстерності міста Миколаєва та кафедри ТООПС.

Їх зміст полягає у наступному.

Перший етап дослідження (жовтень – грудень 2021 року) включав у себе: узагальнення накопиченого досвіду, бесіди з фахівцями і тренерами, аналіз науково-методичної літератури та наукової документації, що дозволило виявити і оцінити проблемну ситуацію, її актуальність, визначити мету та завдання дослідження.

На другому етапі дослідження (січень – серпень 2022 року) проведено обґрунтування передумов для емпіричної частини дослідження та нових теоретичних положень з питань досліджуваного предмета, що визнавався як констатуючий експеримент. Для вивчення педагогічних особливостей роботи тренера з групою веслярів в залежності від етапів розвитку колективу спостерігалися дві групи веслярів різного віку і кваліфікації ($n = 20$ осіб). Оскільки складно з тимчасових позицій простежити розвиток всередині одного веслувального колективу, для дослідження були взяті дві групи веслярів, які вже знаходяться на різних стадіях колективних відносин і мають різну внутрішню структуру, а саме: колектив групи початкової підготовки першого року навчання та група веслярів першого розряду (попередня базова підготовка).

Проведено педагогічне спостереження з метою виявлення їх особливостей як соціальних об'єднань так і визначення особливостей управління ними. Результати експерименту дозволили представити системний механізм комплектування екіпажів у веслувальному спорті.

На завершальному етапі дослідження (вересень-грудень 2022 року) проведена статистична обробка результатів, для чого використана програма “Excel” [32], формувались висновки, проводилося остаточне оформлення кваліфікаційної роботи магістра.

РОЗДІЛ 3. НАУКОВЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ЕКІПАЖІВ У ВЕСЛУВАЛЬНОМУ СПОРТІ ДЛЯ ЕТАПУ ПОЧАТКОВОЇ ПІДГОТОВКИ

3.1. Дослідження та порівняння рівня розвитку колективів веслярів

Робота тренера може бути ефективною у разі, достовірної інформації про спортсмена. Від цього залежить зміст і структура функцій. Функції тренера за предметом дослідження зводяться до комплектування команди веслувальників на початковому етапі спортивної підготовки.

Для вивчення організаційно-педагогічних особливостей роботи тренера з групою веслярів на різних етапах розвитку колективу розглянуто дві групи веслярів різного віку і кваліфікації. Кожна група включала по 10 осіб, серед яких: а) група початкової підготовки першого року навчання, б) група веслярів першого розряду (етап попередньої базової підготовки). Проведено педагогічні спостереження з метою визначення етапів розвитку колективів, їх особливостей, особливостей управління ними, аналізу можливості комплектування екіпажів зі спортсменів з урахуванням неформальної структури колективу.

Систематизовані узагальнення за групами.

Аналіз особливостей групи початкової підготовки. Аналіз особливостей виконувався по даним соціометрії. Соціометричне дослідження було проведено за непараметричною процедурою. Кожному в групі пропонувалося відповісти на питання соціометричної картки без обмеження числа виборів. (Додаток 1)

Складена соціоматриця (табл.3.1) показала, що зроблені вибори в групі були необачними, і в колективі не виявлено внутрішньої узгодженості, через відсутність спільної діяльності. Виконуючи завдання разом з усіма, кожен спортсмен зорієнтований на себе.

Соціоматриця

№	Хто вибирає	Кого вибирають										
		1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	
1.	С.О						-	-		-		
2.	Т.М							-	-		-	
3.	П.Н		-	-	-	-						
4.	Я.И	-					-		-			
5.	П.Н	+								+	+	
6.	І.Т						+	+		+		
7.	К.С			+			+				+	
8.	С.М			+		+			+			
9.	Ш.А	+		+							+	
10.	М.К	+					+			+		
Кількість позитивних виборів		3		3		1	3	1	1	3	3	
Кількість негативних виборів		1	1	1	1	1	2	2	2	1	1	

Соціоматриця дозволяє виділити три неформальні підгрупи. У яких нараховується по 3 особи, самотійну пару і дві відокремлені особистості. Дві особи отримали найбільшу кількість позитивних виборів. Навколо цих спортсменів формується актив колективу, вони виступають в ролі неформальних лідерів. Але тренер не створює передумов для розвитку формального лідера колективу, висуваючи вимоги всім в однаковій мірі. Це ускладнює вибір загрібного для екіпажу на етапі початкової підготовки.

Є пара, що позитивно розглядає тільки один одного, хоча інші хлопці негативно ставляться до обох. Ці юнаки тренувалися в двійці і мають більше досвіду, на відміну від інших. Спортсмени оцінювали один одного за об'єктивними показниками – нормам поведінки, відповідальності, старанності. Проте велика розрізненість, об'єднання навіть за цим типом в підгрупі говорить про низьку згуртованість колективу, що властиво новачкам.

Зіставляючи дані соціометричних вимірів з даними педагогічних спостережень відзначимо, що колектив знаходиться на першому етапі розвитку. Так як група існує вже більше півроку, зусилля тренера спрямовані на розробку організації занять і на згуртування колективу. Тренер ставить перед колективом чітку мету, завдання, визначає цінності. Спортсмени не вчать самі ставити перед собою завдання, щодо подолання труднощів, пред'являти самі собі вимоги. Для цього необхідно застосування методу проблемного навчання.

Застосовуючи фронтальну форму організації занять, тренер прагне залучити веслярів до спільної діяльності. Виконуючи завдання разом з усіма, кожен спортсмен зорієнтований на себе. Тому більш доцільне застосування ланкової форми організації, при якій виникають більш тісні взаємини всередині ланки і між ланками. Залежно від завдань підгрупи складаються не тільки з фізичних якостей спортсменів [58], але і за внутрішніми взаємовідносинами. Не раціонально в одну ланку поміщати неформальних лідерів різних підгруп. Іноді слід розбивати відокремлену пару, втягувати в спільну роботу “відкинутих” з групи.

Сприяти позитивному розвитку міжособистісних відносин буде використання ігрового методу. Поділ на команди та розподіл ролей сприяє розвитку і згуртованості колективу.

При розміщенні і переміщенні веслярів на заняттях створюються умови для взаємного спостереження, концентрації уваги, виховання зібраності та старанності, взаємної підтримки і взаємодопомоги. Для цього використовувалася робота в парах з урахуванням сформованих зв'язків.

Результати дослідження показали, що формально організовуючи групу, тренерів не вдається сприяти внутрішній згуртованості колективу. Використання методів соціометрії показує глибину взаємин, яка не була видна тренеру, через що комплектування екіпажів в основному періоді відбулося без урахування внутрішнього комфорту спортсменів. Низький рівень розвитку колективу на початковому етапі підготовки вимагає заздалегідь готувати і налаштовувати веслярів до необхідної діяльності в командах у підготовчому періоді.

Аналіз особливостей групи веслярів першого розряду. Проведені в групі веслярів першого розряду соціометричні дослідження показали, що колектив знаходиться на другому етапі розвитку. Простеживши горизонтальні рядки соціоматриці (табл.3.2), видно, що групою в цілому було зроблено всього 43 % виборів. Це говорить про низьку емоційну експансивність групи. Позитивних виборів на 38 % більше, ніж негативних, що може говорити про сприятливий клімат в колективі.

Таблиця 3.2

Соціоматриця

№	Хто вибирає	Кого вибирають											
		1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.		
1.	Т.І.	-											
2.	М.К.			-									
3.	Ж.У.		-										
4.	Р.Т.								-				
5.	Н.М.		+		+		+				+		
6.	С.В.												
7.	Ш.К.	+			+		+		+				

8.	А.М.		+	+		+				+		
9.	П.О.	+			+			+			+	
10.	К.Н.		+			+	+		+		+	
Кількість позитивних виборів		2	3	1	3	2	3	1	2	1	3	
Кількість негативних виборів		1	1	1					1			

Соціоматриця виділяє неформального лідера колективу, навколо якого утворюється підгрупа, що включає ще трьох осіб. Якщо ці веслярі допомагають тренеру просувати вимоги в колектив, усвідомлено ставляться до завдань, а також досить вимогливі до себе, то ця підгрупа є активом. У колективі виявилися і дві відокремлені пари. У середині ці пари з'єднані позитивними зв'язками, проте від інших спортсменів їх відокремлює ряд негативних зв'язків. Тільки один спортсмен групи є емоційно нерівноваженим, у інших це значення нижче середнього, внаслідок чого емоційна експансивність групи в цілому склала 42 %.

Це вказує на те, що колектив більше зорієнтований на ділові відносини, ніж на дружні симпатії. Встановлено, що статус старости групи не збігається зі статусом неформального лідера. Старший вік, відповідальність і старанність офіційного лідера не авторитетні для інших спортсменів. А актив, що утворився навколо неофіційно лідера слід далі розвивати (підвищувати мотивацію, давати громадські доручення, залучати нових членів та ін.).

Переважне використання фронтальної форми організації занять знижує інтерес до тренувань, тому необхідно раціональне поєднання всіх форм (фронтальної, ланкової, при певних завданнях можливе застосування індивідуальної форми). Доцільно використовувати "кругову" форму організації тренувань. Вона пов'язана з проявом відповідальності, старанності, обов'язковості. Тому дані якості, поряд з дисциплінованістю, знаходяться в групі на високому рівні. Але спортсмени ніколи не виконують роботу в парах, трійках,

крім того, розвитку взаємин сприяє рішення задач колективом під керівництвом неформального лідера.

Встановлено, що на другому етапі слід розвивати творчий потенціал колективу, який передбачає спільне вирішення проблемних завдань, спільний пошук способів їх вирішення. Незважаючи на те, що спортсмени виглядають згуртовано, структура міжособистісних відносин нестабільна через емоційну експансивність, тому тренер повинен зберігати сформовану структуру при формуванні командних екіпажів.

У підготовчому періоді при організації тренувань враховується можливий склад екіпажу четвірки. Виявлення віддаленості одного спортсмена від колективу дозволило, висадивши його з четвірки, раціонально укомплектувати екіпаж. При використанні ланкової форми організації занять враховуються відносини для того, щоб попередити виникнення конфліктів. Згуртуванню колективу сприяла організація взаємопідтримки і допомоги на заняттях.

Зіставлення даних педагогічних спостережень з аналізом внутрішньої структури в групах веслярів, дозволяє зробити висновок, що рівень розвитку колективу веслярів потрібно врахувати в наступних педагогічних аспектах роботи тренера:

- вибір методичних і організаційних форм занять;
- розміщення, переміщення тих, хто займається на занятті, вибір груповодів;
- здійснення виховного процесу;
- призначення відповідальних осіб і виконавців доручень;
- комплектування екіпажів і вибір загібного;
- психологічна підготовка спортсменів до тренувального процесу, і до змагань зокрема.

3.2. Визначення етапів формування екіпажів веслярів

Педагогічне спостереження і соціометричні дослідження в різних колективах веслярів дозволили визначити зміст організаційно-педагогічної та соціалізуючої роботи, спрямованої на формування екіпажів (табл. 3.3).

Етапи розвитку екіпажу , як педагогічного колективу

Етапи розвитку екіпажу	Зміст організаційно-педагогічних впливів
I	<ul style="list-style-type: none"> - оформлення зовнішньої структури колективу; - використання методів діагностики міжособистісних взаємин для визначення структури майбутніх екіпажів; - застосування різних форм організації занять, що сприяють здійсненню виховного процесу, вибору варіантів екіпажів, апробування різних ролей екіпажу; - раціонально побудована ігрова діяльність; - виховання дисциплінованості, свідомості, активності, шанобливого ставлення до товаришів в рамках спільної роботи і здорової конкуренції.
II	<ul style="list-style-type: none"> - аналіз структури колективу, облік неформальних взаємин (вибір лідера, визначення та розвиток активу групи); - вибір організаційних форм занять; - розвиток творчого потенціалу колективу; - корекція мотиваційних установок веслярів; - виявлення відмінностей у відносинах дружби і робочого співробітництва; здійснення виховного процесу, спрямованого на розвиток колективу.
III	<ul style="list-style-type: none"> - корекція персональних, партнерських і мотиваційних відносин; - визначення спортсменів за рольовим становищем на суші; - визначення варіантів екіпажів в підготовчому періоді, побудова організаційної сторони занять з їх урахуванням; - побудова виховного процесу, спрямованого на підвищення вимогливості спортсменів до себе і до товаришів, на досягнення розквіту колективу.

Розроблені етапи комплектування екіпажів з педагогічних позицій доповнюють результати аналогічних досліджень, де виявлено етапи

комплектування команди за тимчасовою ознакою і етапи розвитку груп за міжособистісними взаєминами [34, 54]. Таким чином, було визначено чотири етапи комплектування екіпажів (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Етапи комплектування екіпажів

Етапи комплектування екіпажів	Характеристика етапів
Дифузна група (Організаційний етап)	Визначення веслярів, що становлять основу команди, визначення варіантів складу команд. Слабо організована група, в якій спільна діяльність відсутня, або дуже умовна, окремі міжособистісні відносини.
Асоціація (Робочий етап)	Визначення варіанту команди шляхом випробування різних складів на воді. Ще мало організована група, міжособистісні відносини існують, але вони опосередковані особистою значимістю і змістом групової діяльності.
Кооператив (Тренувальний етап)	Підготовка команди до майбутніх стартів. Міжособистісні відносини розвинені і визначені взаємовигідним змістом діяльності.
Колектив веслярів (Підсумковий етап)	Удосконалення вміння команди налаштуватися на гонку, застосовувати тактичні прийоми, мобілізувати вольові якості і фізичні сили в боротьбі за результат. Міжособистісні відносини розвинені і визначені спільною діяльністю, а також корисним змістом діяльності.

На першому етапі формується зовнішня структура, колектив, а на останньому етапі формується згуртований екіпаж. Залежно від цілей і завдань тренувального процесу розроблений алгоритм може бути використаний як при створенні перспективних екіпажів, так і для підготовки команд до певного сезону та конкретних змагань.

Використання представленого алгоритму передбачає організацію групи з урахуванням внутрішнього клімату. Він служить однією з опорних точок для тренера при плануванні, при організації позатренувальних заходів, при

встановленні бажаних відносин “тренер-спортсмен”, “тренер-група”, “спортсмен-група”. Практична реалізація алгоритму передбачає наступні принципи:

- великі екіпажі повинні за структурою відповідати ознаками колективу;
- проявляється трирівнева система відносин: персональні, партнерські, мотиваційні, які інтегруються в процесі співпраці;
- в сформованому екіпажі відносини повинні бути спрямовані на досягнення мети, створювати позитивний психологічний фон і сприяти адаптації в соціумі окремого члена;
- визначаючи сумісність веслярів при комплектуванні екіпажів необхідно проводити розподіл спортивних ролей і враховувати умови відбору.

Запропонований алгоритм не може розглядатися відокремлено від загального процесу комплектування команд. Соціально психологічні процеси необхідно враховувати на рівні з віковими, зрісто-ваговими, біомеханічними, фізіологічними характеристиками веслярів.

3.3. Дослідження зв'язку біомеханічних і соціально-психологічних параметрів в структурі веслувального екіпажу

Відомо, що “командність” у веслуванні особлива, її не можна порівняти з командами в ігрових видах спорту. Веслярі включені в єдину систему рухів, тому важко оцінити ефективність діяльності одного весляра ізольовано від команди (деяка аналогія веслувального екіпажу є лише у разі, коли порівняння ведеться з велосипедними тандемами).

Практика показує, що при комплектуванні команди необхідно враховувати біомеханічні параметри діяльності, а саме прагнути до їх ідентичності веслярами одного екіпажу. Психологічна підготовленість, статус і психічні стани веслярів при цьому можуть розрізнятися. Це обумовлено вимогами, що висуваються до положення весляра в човні (загребний, весляр першого номера, рульовий). Рольовий розподіл у веслувальному екіпажі є, але спортсмени в кожен момент часу виконують однакові фізичні дії. Необхідно

враховувати, що веслувальний екіпаж – система ізольована (тренер знаходиться на березі або у катері). Під час проходження дистанції змагання не може бути проведена заміна спортсмена, а члени екіпажу не можуть покинути його фізично.

Командність у веслуванні відрізняється зовнішнім і внутрішнім характером, незважаючи на те, що і в веслувальних і ігрових колективах основна мета – командний результат, до якого прагне соціально-організована група людей.

Для веслувальних екіпажів характерна прихована внутрішня структура. Команда веслярів пов'язана інвентарем в систему, глядач оцінює її як єдине ціле і чекає загального результату. Виконання ролей веслярами різних номерів в екіпажі носить більш організаційно-психологічний, ніж технічно-руховий характер. Внесок окремого члена екіпажу на кінцевий результат оцінити важко, бо діє команда.

Для виявлення зв'язку біомеханічних і психологічних параметрів діяльності проведено педагогічний експеримент.

Мета даного експерименту – визначити, чи володіє група веслярів, що складають один екіпаж міцністю своєї структури при перенесенні діяльності в інші умови.

Експериментальна група (10 осіб) складалася з веслярів початкової підготовки, що тренуються протягом року в одному складі (в четвірках і двійках) і мають сформовану структуру всередині екіпажу.

Контрольна група (10 осіб) складалася з веслярів такого ж віку і кваліфікації, що не відрізняються за рівнем підготовленості, але зібраних за підгрупами (по четверо і по двоє) випадковим чином, які не працювали раніше разом в такому складі.

Підгрупам було запропоновано виконати чотири фізичні вправи, простих з технічно-рухової точки зору, але вимагали певного рівня організації:

- перемістити шведську лавку з одного кінця спортивного залу в інший, задіявши всіх членів команди;

- виконати синхронні присідання з вихідного положення стоячи в колону, руки на плечі попереду стоячого;
- виконати синхронні нахили з вихідного положення стоячи в шеренгу, витягнуті руки на плечі поруч стоячому;
- з вихідного положення стоячи в колону і тримаючи в лівій руці одну гімнастичну палицю, передати синхронно палицю в праву руку над головою.

У цих вправах випробувані повинні об'єднатися в біомеханічну систему і виконати одні й ті ж дії. При однакових рухах необхідно орієнтуватися на створення внутрішньої рольової структури (хто буде очолювати колону, хто буде задавати темп, напрямок виконання вправи, створювати узгодженість між усіма членами підгрупи). При виконанні кожної вправи кількісно оцінювалися два показника:

1. Час від моменту оголошення завдання до початку його організованого виконання (до руху з лавкою в певному напрямку, до прийняття вихідного положення і початку злагоджених дій в інших вправах), в секундах;

2. Якість виконання завдання, що оцінюється за 5-бальною системою (1 – завдання повністю не вийшло виконати, 2 – завдання виконано з відсутністю синхронності, з розривами біомеханічного ланцюга, 3 – завдання виконано із незначними відхиленнями в синхронності, 4 – завдання виконано з незначними недоліками, 5 – завдання виконано правильно, швидко, точно, синхронно). Результати експерименту представлені в таблиці 3.5.

Таблиця 3.5

Виконання спільних дій веслярами, які тренуються в одному екіпажі і випадковими підгрупами

Показники	ЕГ (n = 10)	КГ (n = 10)	P
1. Час організації спільних дій (t, с)	11,09 ± 1,35	25,89 ± 1,97	p < 0,05
2. Якість виконання спільних дій (5-бальна система)	4,63 ± 0,21	3,21 ± 0,31	p < 0,05

Експеримент показав, що веслярі, які тренуються в одному екіпажі, достовірно:

- витрачають на 44,2% менше часу під час організації виконання завдань, що вимагають спільного вирішення задач, ніж веслярі випадкових підгруп ($p < 0,05$);

- на 25 % більш ефективно виконують завдання зі спільної взаємозалежної діяльності, ніж веслярі випадкових підгруп ($p < 0,05$).

З отриманих результатів, зведених у таблиці 3.5 та за допомогою t -критерію Стюдента проведена оцінка статистичної достовірності результатів.

1. Час організації спільних дій $t = 121$ розрахунковий результат. В залежності від ступенів свободи ($V = 18$) отримано табличне значення (2,09) цього критерію. Порівняно розрахунковий коефіцієнт з табличним ($121 > 2,09$).

2. Якість виконання спільних дій $t = 111$ розрахунковий результат. В залежності від ступенів свободи ($V = 18$) отримано табличне значення (2,09) цього критерію. Порівняно розрахунковий коефіцієнт з табличним ($> 2,09$).

З'ясовано, що різниця є і вона статистично достовірна. Якість виконання спільних дій статистично достовірна.

Встановлено, що веслярі, які грають у парах, справилися із завданням швидше, ніж веслярі четвірок, також швидше вирішували питання лідерства. Спортсмени, що тренуються в одному екіпажі, користувалися рольовою схемою своєї команди – керував діями загребний, який є лідером. У випадкових підгрупах спортсмени “розривалися” у своєму ставленні до того, кого слухати.

Спортсмени, об'єднані у випадкові підгрупи, до четвертого завдання виглядали впевненіше і помітили самі, що їм просто не вистачило спілкування і роботи саме в такому складі. Веслярі сформованих екіпажів прагнули підпорядкувати свої відносини головній меті – швидкому виконанню завдання, для чого зуміли самоорганізуватися. У той час як веслярі випадкових підгруп настільки захопилися вирішенням проблеми організації при виконанні завдання,

що рухова частина для них відходила на другий план. Таким чином, коректна сформована соціально-психологічна структура прискорює рішення тренувальних завдань. Це дозволяє стверджувати, що веслувальні екіпажі, будучи єдиними соціальними і одночасно біомеханічними системами, володіють специфічною щільністю соціально-психологічного клімату.

Проведене тестування дозволяє зробити висновок про те, що вже на етапі початкової підготовки веслярі, які тренуються в одному екіпажі, набувають стійкої внутрішньої групової структури, яка дозволяє більш ефективно виконувати групові завдання членами екіпажу в інших умовах (поза човном). Це, в свою чергу, дає підставу використовувати спеціальні групові вправи на суші зі збереженням біомеханічної складової (вправи у зв'язці, з одним предметом) для прискорення “скочування” команди, для моделювання рольового розподілу і соціальних відносин в човні. Запропоновану в експерименті методику, в якій використовуються на суші спільні вправи при об'єднанні спортсменів в систему між собою або інвентарем (синхронні дії у зв'язці, перетягування каната, різні спільні переміщення вантажів, спільне управління чим-небудь) доцільно використовувати на різних етапах комплектування екіпажу, а також в процесі роботи з організованою групою.

Проведене дослідження ще раз підтверджує, що веслування в екіпажі – специфічний вид командної спортивної діяльності, який повинен мати особливе місце в класифікації командних видів спорту. Існуючі класифікації за характером спільної діяльності [8], і місце веслувального спорту в них, не враховують глибини командних процесів у веслувальному екіпажі, пов'язаних з об'єднанням веслярів в єдину систему.

3.4. Уточнення критеріїв для комплектування екіпажів веслярів на етапі початкової підготовки

Різними авторами були виділені найбільш значущі фактори при комплектуванні екіпажів [25, 57]. Розглядалися фактори і компоненти комплектування вже сформованої і успішної команди. Авторами виділяються наступні критерії: морфологічна будова тіла весляра і його фізичний розвиток;

функціональна підготовленість, рівень тренуваності; сумісність робочої діяльності; психологічна сумісність. Використовуваний системний підхід дозволяє виявляти зв'язки компонентів цілої системи.

Треба надати додаткові роз'яснення. Комплектування екіпажів відноситься до системи спортивного тренування, як необхідний організаційно-педагогічний і спортивно-підготовчий процес. Організаційно-педагогічний компонент пов'язаний зі створенням умов формування екіпажу, що включає підбір інвентарю, відбір веслярів з урахуванням перспективності, організацію підготовки. Спортивно-підготовчий компонент комплектування передбачає визначення кращого варіанту екіпажу, його підготовку до змагань, виховання колективних відносин. Таким чином, при комплектуванні екіпажів, в рамках спортивного тренування, необхідно враховувати всі види підготовки. В якості критеріїв комплектування виступає сумісність веслярів з фізичної, технічної, тактичної, теоретичної та психологічної підготовленості. Запропонований підхід, що пов'язує критерії комплектування екіпажів з видами підготовки спортсменів, дозволяє виявити склад цих критеріїв і їх зміст.

Сумісність веслярів з фізичної підготовленості визначається функціональним станом спортсменів. Складовими пропонованого критерію комплектування є: рівень функціонального розвитку і працездатності (фізіологічні тести і функціональні проби); реакція веслярів на фізичні навантаження; швидкість відновних процесів; рівень розвитку фізичних здібностей (силових, швидкісних, координаційних, гнучкості та витривалості); рівень розвитку спеціальної підготовленості (можливості організму на змагальній дистанції).

Сумісність з технічної підготовленості визначається за подібністю основних характеристик техніки. Просторові і просторово-часові характеристики вимагають подібності у зовнішній структурі циклу гребка (положення тіла і ланок, амплітуда і траєкторія рухів); динамічні характеристики – подібності внутрішньої структури циклу гребка (основні біомеханічні параметри, силові акценти, швидкість наростання зусиль); тимчасові і ритмічні

характеристики – сумісність темпу і ритму у партнерів по команді. А також необхідно враховувати: вміння пристосуватися до партнерів у команді, “підлаштовуватися”, однорідність помилок; стабільність і варіативність техніки.

Сумісність з тактичної підготовленості визначається за результатами проходження спортсменами дистанції в дрібних класах човнів, де весляр може продемонструвати індивідуальні тактичні прийоми або за готовністю до певного тактичного варіанту (прискороного початку, рівномірного проходження дистанції до фінішу, зупинок по дистанції, проходження по противнику). Очевидно, що веслярі одного екіпажу повинні бути схожі за динамікою розподілу сил на дистанції.

Сумісність рівня теоретичної підготовленості спортсменів полягає в ідентичних уявленнях термінології, специфіки даного виду спорту, що виключає непорозуміння між спортсменами, спортсменом і тренером через недостатність інформації. Очевидно, що найбільших відмінностей в кількості і якості інформації виявляється у веслярів на початковому етапі підготовки. Це знання правил поведінки в клубі, на воді, техніки безпеки; правил змагань; закономірностей спортивного тренування; уявлень про техніку веслування, тактику; про організацію режиму життя і харчування спортсмена, про відновлювальні заходи; про самоконтролі тренувальних навантажень, про способи ведення спортивного щоденника; про налаштування інвентарю; гігієни весляра та ін. Тому на цьому етапі доцільно виділяти теоретичну підготовленість у вигляді критерію при комплектуванні екіпажів, але варто враховувати, що спортсмени одного екіпажу, які мають різні знання, можуть доповнювати один одного. Сумісність з цього критерію виражається також в здатності до самонавчання, взаємодопомоги, в творчих проявах, інтелектуальних можливостях і здібностях до самовиховання.

Сумісність психологічної підготовленості визначається в результаті діагностики психічних процесів, станів і особистісних властивостей веслярів. А також в оцінці рівня загальної та спеціальної психологічної підготовленості. Загальна психологічна підготовка пов’язана з формуванням мотивів, вольових

якостей, з розвитком психічних можливостей. Спеціальна психологічна підготовка спрямована на створення здатності спортсмена керувати своїм станом перед і під час змагання. Психологічна підготовленість – стан, що набувається в процесі тренувань. Таким чином, розроблені критерії комплектування екіпажів засновані на закономірностях формування спортивної майстерності. Ці закономірності визначають ряд принципів, що детермінують вибір методів комплектування екіпажів.

Облік фундаментальних принципів спортивного тренування (фізіологічні, медико-біологічні, педагогічні, соціальні) дозволяє висунути ще один критерій комплектування екіпажів – сумісність веслярів по “вихідним” якостям. Це ті якості, що дані людині від природи, на які складно вплинути або досягнуті людиною в процесі життєдіяльності, а не під впливом тренувань. До таких базових параметрів належать: стать, вік; рівень фізичного розвитку (морфологічний тип, конституція, антропометричні дані); руховий досвід; компонентний склад м’язових волокон; схильність до розвитку тих чи інших якостей; соціальне положення; тип нервової системи і темпераменту; особистісні якості; освіта, світогляд веслярів.

Соціальний аспект формування командного човна вимагає відбору не “ідентичних” веслярів, а оптимального їх співвідношення і розподілу. Соціально-психологічна сумісність – це сумісність рівня психологічної підготовленості і особистісних параметрів структури психіки спортсменів в конкретній мікрогрупі (веслувальному екіпажі), а також ряд групових характеристик, притаманних цій команді. Проведений аналіз дозволяє зробити висновок, що соціально-психологічна сумісність при комплектуванні екіпажу включає в себе сумісність:

- особистісних якостей спортсменів: товаришкості, конфліктності, оптимальний склад за типами темпераменту, за розподілом лідер-ведених;
- із загальної психологічної підготовленості веслярів (сенсорномоторні і вольові якості, завзятість, стійкість, рівень оволодіння прийомами психологічного самоконтролю);

- зі спеціальної психологічної підготовленості веслярів (вміння досягати рівня оптимального емоційного збудження, ступінь стійкості до різних несприятливих зовнішніх і внутрішніх факторів, здатність довільно управляти своєю поведінкою в стресових ситуаціях);
- соціальних статусів;
- веслярів щодо відношення до робочої діяльності, до тренера, до значимих подій.

Таким чином, для етапу початкової підготовки пропонується розглядати шість груп критеріїв комплектування екіпажів, це: вихідні якості веслярів, фізична підготовка, технічна, тактична, теоретична і психологічна. Крім того, треба виділяти соціально-психологічний компонент, який включає в себе психологічний аспект, вихідні якості веслярів і групові характеристики.

Висновки до розділу 3

У третьому розділі було порівняно дві групи веслярів які знаходяться на різних етапах розвитку колективу.

Дослідження показало, що група початкової підготовки знаходиться на першому етапі розвитку. Методом соціометрії встановлена відсутність внутрішньої узгодженості в колективі, через відсутність спільної діяльності. Виконуючи завдання разом з усіма, кожен спортсмен зорієнтований на себе.

Низький рівень розвитку колективу на початковому етапі підготовки вимагає заздалегідь готувати і налаштовувати веслярів до необхідної діяльності в командах у підготовчому періоді.

Проведені в групі веслярів першого розряду соціометричні дослідження показали, що колектив знаходиться на другому етапі розвитку.

Встановлено, що на другому етапі слід розвивати творчий потенціал колективу, який передбачає спільне вирішення проблемних завдань, спільний пошук способів їх вирішення. Незважаючи на те, що спортсмени виглядають згуртовано, структура міжособистісних відносин нестабільна через емоційну

експансивність, тому тренер повинен зберігати сформовану структуру при формуванні командних екіпажів.

Педагогічне спостереження і соціометричні дослідження в різних колективах веслярів дозволили охарактеризувати етапи розвитку екіпажу, як педагогічного колективу та визначити чотири етапи комплектування екіпажів.

Для виявлення зв'язку біомеханічних і психологічних параметрів діяльності проведено педагогічний експеримент.

Експериментальним шляхом встановлено, що веслярі, які тренуються в одному екіпажі протягом року витрачають менше часу на організацію виконання завдань, що вимагають спільного вирішення задач, ніж веслярі випадкових підгруп; більш ефективно виконують завдання зі спільної взаємозалежної діяльності, ніж веслярі випадкових підгруп.

Проведено аналіз для уточнення критеріїв комплектування екіпажів.

Для етапу початкової підготовки пропонується розглядати шість груп критеріїв комплектування екіпажів, це: вихідні якості веслярів, фізична підготовка, технічна, тактична, теоретична і психологічна. Крім того, треба виділяти соціально-психологічний компонент, який включає в себе психологічний аспект, вихідні якості веслярів і групові характеристики.

ВИСНОВКИ

1. Аналіз науково-методичних джерел дозволяє зробити висновок про те, що єдина методика формування екіпажів у веслувальному спорті не досконала. Є спроби розробити критерії комплектування, позначити етапи цього процесу, способи управління організованою групою, досконало опрацювати питання про розсадження веслярів в човни. Вони не складені в комплексну систему, а в літературі з веслувального спорту не відводиться окремих розділів про формування екіпажів, незважаючи навіть на те, що фахівці веслувального спорту бачать цю проблему однією з провідних в організації підготовки веслярів. Існуючі критерії комплектування команд більшою мірою стосуються кваліфікованих спортсменів. Проблема формування екіпажів на початковому етапі залишається недостатньо вивченою.

2. В результаті порівняння різних рівнів розвитку веслувальних колективів дослідження показало, що група початкової підготовки знаходиться на першому етапі розвитку. Методом соціометрії встановлена відсутність внутрішньої узгодженості в колективі, через відсутність спільної діяльності. Виконуючи завдання разом з усіма, кожен спортсмен зорієнтований на себе.

Низький рівень розвитку колективу на початковому етапі підготовки вимагає заздалегідь готувати і налаштовувати веслярів до необхідної діяльності в командах у підготовчому періоді.

Проведені в групі веслярів першого розряду соціометричні дослідження показали, що колектив знаходиться на другому етапі розвитку.

Встановлено, що на другому етапі слід розвивати творчий потенціал колективу, який передбачає спільне вирішення проблемних завдань, спільний пошук способів їх вирішення. Незважаючи на те, що спортсмени виглядають згуртовано, структура міжособистісних відносин нестабільна через емоційну експансивність, тому тренер повинен зберігати сформовану структуру при формуванні екіпажів.

3. Для виявлення зв'язку біомеханічних і психологічних параметрів діяльності проведено педагогічний експеримент.

Експериментальним шляхом встановлено , що веслярі, які тренуються в одному екіпажі протягом року витрачають на 44,2 % менше часу під час організації виконання завдань, що вимагають спільного вирішення задач, ніж веслярі випадкових підгруп; на 25% більш ефективно виконують завдання зі спільної взаємозалежної діяльності, ніж веслярі випадкових підгруп.

З'ясовано, що різниця між показниками статистично значуща, що підтверджено розрахунками t-критерія Стьюдента.

Проведене тестування дозволяє зробити висновок про те, що вже на етапі початкової підготовки веслярі, які тренуються в одному екіпажі, набувають стійкої внутрішньої групової структури, яка дозволяє більш ефективно виконувати групові завдання членами екіпажу в інших умовах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Постанова Кабінету Міністрів України № 993 “Положення про дитячо-юнацьку спортивну школу” від 5 листопада 2008 року.
2. Наказ Міністерства України у справах сім’ї, молоді та спорту № 1624 “Про організацію навчально-тренувальної роботи дитячо-юнацьких спортивних шкіл” від 18 травня 2009 року.
3. Аленуров Э. А. Спортивная команда как малая группа / Э. А. Аленуров // Управление персоналом и интеллектуальными ресурсами в России. – М. : Научно-издательский центр ИНФРА-М, 2014. – Т. 3. – № 2. – С. 55 – 58.
4. Алькова С. Ю. Социометрия Морено в практике подготовки баскетболисток высокой квалификации / С. Ю. Алькова, А. Н. Снигирев, А. В. Вехова // Теория и практика физической культуры. – 2014. – № 3. – С. 88 – 92.
5. Андрианов М. В. Педагогические условия организации групп начальной подготовки по видам спорта (на примере греко-римской борьбы) / М. В. Андрианов // Физическая культура: воспитание, образование, тренировка : Детский тренер : журнал в журнале. – М., 2010. – № 4. – С. 41.
6. Анципури Л. Ш. Спорт как социальное явление и фактор социализации личности / Л. Ш. Анципури // Теория и практика физ. культуры. – 2003. – № 1. – С. 12 – 14.
7. Бабанов И. В. Спорт как фактор социализации: особенности и механизмы / И. В. Бабанов // Вестник РГГУ. Серия: Философия. Социология. Искусствоведение. – М., 2014. – № 4(126). – С. 219 – 225.
8. Бабушкин Г. Д. Психологическая совместимость и срабатываемость в различных видах спортивной деятельности / Г. Д. Бабушкин // Теория и практика физ. культуры. – 2005. – № 10. – С. 28 – 30.
9. Батурина Г. И. Общие понятия и закономерности педагогического процесса / Г. И. Батурина // Введение в педагогическую профессию. – М. : Академия, 1999. – С. 40 – 122.

10. Бацина О. Н. Основные направления развития гребли на лодках “Дракон” в контексте спорта для всех / О. Н. Бацина // Физическая культура: воспитание, образование, тренировка. – 2010. – № 4. – С. 42 – 44.
11. Белкин А. С. Основы возрастной педагогики / А. С. Белкин. – М. : Академия, 2000. – С. 63 – 68.
12. Белорусова В. В. Воспитание в спорте / В. В. Белорусова. – М. : Физкультура и спорт, 1974. – 117 с.
13. Волков И. П. Практикум по спортивной психологии / И. П. Волкова. – СПб. : Питер, 2002. – 288 с.
14. Волков Л. В. Теория и методика детского и юношеского спорта / Л. В. Волков. – К. : Олимпийская литература, 2002. – 296 с.
15. Волобуева С. О. Людина – це суб’єкт соціального розвитку / С. О. Волобуева, В. Г. Саенко // Соціально-економічні проблеми перетворення громадянського суспільства : сучасне і майбутнє : Зб. наук. праць. – Луганськ : ЛНДІСТВ, 2004. – С. 72 – 78.
16. Володенков В. В. Методика комплектования экипажей в гребном спорте / В. В. Володенков, Т. М. Замотин // Вестник спортивной науки. – 2016. – № 3. – С. 60 – 62.
17. Горбунов Г. Д. Психопедагогика спорта / Г. Д. Горбунов. – М. : Физкультура и спорт, 1986. – 208 с.
18. Гордон С. М. Оценка личности спортсменов разных специализаций и квалификаций (на примере циклических, игровых видов и спортивных единоборств) / С. М. Гордон, А. Б. Ильин // Теория и практика физической культуры. – 2003. – № 2. – С. 24 – 26, 39 – 40.
19. Гребля академическая : примерная программа подготовки для детско-юношеских спортивных школ, специализированных детско юношеских школ олимпийского резерва и школ высшего спортивного мастерства. – М. : Сов. спорт, 2004. – 192 с.

20. Долгова Е. В. Исследование нравственного климата в командах гребцов высокой квалификации / Е. В. Долгова // Методологические проблемы общей и спортивной педагогики. – М., 2009. – С. 194 – 197.
21. Дольник Ю. А. Исследование критериев комплектования командных лодок в гребле на байдарках и каноэ : Автореф. дис. ... канд. пед. наук / Ю. А. Дольник. – Л., 1978. – 16 с.
22. Егоренко Л. А. Система отбора в гребном спорте / Л. А. Егоренко, Н. Л. Ильина. – СПб. : СПбГАФК им. П.Ф. Лесгафта, 2004. – 45 с.
23. Жмарев Н. В. Основы системы подготовки спортивного резерва в ДЮСШ, СДЮШОР, ШВСМ / Н. В. Жмарев, Ю. К. Шубин, А. К. Чупрун // Гребной спорт. – М. : Физкультура и спорт, 1987. – С. 183 – 195.
24. Захаров М. А. Социология спорта // М. А. Захаров. – Смоленск : СГАФКСТ, 2008. – 216 с.
25. Золотовицкий Р. А. Социометрия Я. Л. Морено: мера общения / Р. А. Золотовицкий // СоцИс : Социологические исследования. – 2002. – № 4. – С. 103 – 113.
26. Ильин Е. П. Психология спорта / Е. П. Ильин. – СПб. : Питер, 2010. – 352 с.
27. Касьянов В. В. Социальное взаимодействие и социальная структура / В. В. Касьянов, В. Н. Нечипуренко, С. И. Самыгин // Социология. – Ростов-на-Дону : Март, 2000. – С. 195 – 206.
28. Катранов А. Г. Компьютерная обработка данных экспериментальных исследований / А. Г. Катранов, А. В. Самсонова. – СПб : СПбГАФК им. П.Ф. Лесгафта, 2004. – 132 с.
29. Краткий психологический словарь / Под общ. ред. А. В. Петровского и М. Г. Ярошевского. – Ростов-на-Дону : Феникс, 1998. – 494 с.
30. Круцевич Т. Ю. Теорія і методика фізичного виховання / Т. Ю. Круцевич. – К. : Олімп. лит., 2008. – Т. 1. – 392 с.

31. Крысько В. Г. Социальная психология. Завтра экзамен / В. Г. Крысько. – СПб. : Питер, 2005. – 221 с.
32. Кузнецов Д. А. Планирование спортивной деятельности как условие формирования спортивного коллектива / Д. А. Кузнецов // Аграрная наука в XXI веке: проблемы и перспективы. – Саратов, 2015. – С. 308 – 311.
33. Легензова В. С. Социально-психологические аспекты имиджа спортивной команды / В. С. Легензова // Ученые записки Университета им. П.Ф. Лесгафта. – № 5(123). – 2015. – С. 228 – 232.
34. Малинин А. Б. Менеджмент деятельности спортивных школ / А. Б. Малинин, В. А. Малинин. – М. : Физ. культура, 2008. – 233 с.
35. Марков К. К. Спортивная группа в развитии – процесс построения команды / К. К. Марков // Современные наукоемкие технологии. – Пенза : Академия Естествознания, 2016. – № 6-1. – С. 164 – 168.
36. Маслова И. Н. Спортивный отбор в гребле на байдарках и каноэ / И. Н. Маслова, Е. В. Верлина // Вестник спортивной науки. – 2010. – № 3. – С. 29 – 32.
37. Машичев А. С. Педагогические инструменты для работы со спортивным коллективом / А. С. Машичев, Н. В. Путренкова // Новая наука: Стратегии и векторы развития. – Уфа : Агентство международных исследований, 2015. – № 5-1. – С. 57 – 59.
38. Михайлова Т. В. Методика отбора перспективной молодежи / Т. В. Михайлова, А. Ф. Комаров, Е. В. Долгова, И. С. Епищев // Гребной спорт. – М. : Академия, 2006. – С. 259 – 264.
39. Неретин А. В. Ведущие факторы в формировании положительного социально-психологического климата в спортивной команде / А. В. Неретин // Физическое воспитание и спортивная тренировка. – № 1(7). – 2014. – С. 78 – 83.
40. Николаев Ю. М. Теория физической культуры: базовые концепции и основополагающий категориальный аппарат / Ю. М. Николаев // Теория и практика физической культуры. – 2002. – № 3. – С. 15 – 20.
41. Окунь Д. О. Дослідження рухових якостей, які визначають

- ефективність тренувальної та змагальної діяльності у веслувальному слаломі / Д. О. Окунь, В. Г. Сасенко // Фізична культура, спорт та здоров'я нації : зб. наук. праць. – Вінниця : ТОВ “Планер”, 2016. – Вип. 1. – С. 364 – 367.
42. Орлова В. В. Методологические аспекты современной системы подготовки квалифицированных спортсменов в академической гребле / В. В. Орлова // Социология образования. – М. : Издательство Современного гуманитарного университета, 2016. – № 8. – С. 108 – 113.
43. Панфилова А. П. Развитие навыков командного взаимодействия и сотрудничества на тренинге командообразования (team building) / А. П. Панфилова // Вестник Балтийской Педагогической Академии. – Вып. 95 : Интенсивные методы и технологии в обучении и профессиональном развитии личности : зарубежный и отечественный опыт. – СПб., 2010. – С. 51 – 60.
44. Платонов В. Н. Система подготовки спортсменов в олимпийском спорте. Общая теория и ее практические приложения : учебник [для тренеров] : в 2 кн. / В. Н. Платонов. – К. : Олимп. лит., 2015. – Кн. 1. – 680 с.
45. Платонов К. К. К проблеме оптимизации психологической структуры спортивного коллектива / К. К. Платонов, О. К. Ильин // Психологические факторы надежности деятельности спортсмена. – М. : [б. и.], 1977. – С. 71 – 75.
46. Савельева А. Н. Влияние тренировочного процесса в гребле на лодках “Дракон” на социализацию молодых людей / А. Н. Савельева // Теория и практика физической культуры. – 2013. – № 6. – С. 42 – 45.
47. Степанова О. Н. Управленческая деятельность тренера: виды, объекты, критерии эффективности / О. Н. Степанова, А. С. Махов, Е. Н. Латушкина, Ю. С. Бернина // Теория и практика физической культуры. – М., 2016. – № 3. – С. 66 – 68.
48. Столяренко Л. Д. Основы психологии : Практикум / Л. Д. Столяренко. – Ростов-на-Дону : Феникс, 2006. – 704 с.
49. Столяров В. И. Социология физической культуры и спорта

/ В. И. Столяров. – М. : Физкультура и спорт, 2005. – 400 с.

50. Тадтаева Л. Х. Активные методы работы в тренировочном процессе как метод повышения командной сплоченности спортивного коллектива / Л. Х. Тадтаева // Экономические и гуманитарные исследования регионов. – Ростов : Научно-исследовательский центр социально гуманитарных проблем Кавказского региона, 2016. – № 3. – С. 62 – 67.

51. Толчева Г. В. Конгломерация спортивно-оздоровчих програм в тренувальному процесі представників різних видів спорту / Г. В. Толчева, В. Г. Саєнко, Ю. М. Полулященко, М. В. Шевченко, Д. В. Саракуца // Актуальні проблеми фізичної культури, спорту, фізичної терапії та ерготерапії: біомеханічні, психофізіологічні та метрологічні аспекти : Матер. І Всеукраїн. електрон. наук.-практ. конф. з міжнар. участю. – К. : НУФВСУ, 2018. – С. 168 – 170.

52. Толчева Г. В. Структура управління спортивно-оздоровчою організацією / Г. В. Толчева, В. Г. Саєнко, В. В. Червоняк, В. В. Колибенко // Актуальні проблеми фізичної культури, спорту, фізичної терапії та ерготерапії: біомеханічні, психофізіологічні та метрологічні аспекти: Матер. ІІ Всеукр. електрон. наук.-практ. конф. з міжнар. участю. – К.: НУФВСУ, 2019. – С. 110 – 112.

53. Шаповалова Т. В. Людина як суб'єкт соціального розвитку і головний чинник моделі самоздатності / Т. В. Шаповалова, В. Г. Саєнко, Г. В. Толчева // Організація самоздатності промислового регіону : проблеми ринку, економіки і бізнесу : Зб. наук. праць Міжрегіон. наук.-практ. конф. – Луганськ : ЛПСТ, 2007. – С. 211 – 214.

54. Яковенко Е. О. Обоснование подхода к формированию экипажей в гребле академической / Е. О. Яковенко // Педагогика, психология и медикобиологические проблемы физического воспитания и спорта. – Харьков :

Харьковское областное отделение Национального олимпийского комитета Украины, 2013. – № 12. – С. 105 – 109.

55. Lidor R. The Psychology of Team Sports / R. Lidor, K. P. Henschen. – USA : Fitness Information Technology, 2003. – 290 p.

56. McArthur J. High performance rowing / J. McArthur. – The Crowood Press Ltd, Ramsbury, Marlborough, impr., 2004. – 160 p.

57. Nolte V. Rowing Faster / V. Nolte. – Human Kinetics Publishers ; 1st edition, 2004. – 304 p.

58. Roberts M. B. Crew: The Rower's Handbook / M. B. Roberts. – New York : Sterling, 2007. – 192 p.

59. Saienko V. G. Conceptual community of psychological pedagogy challenges of human intelligence by influence of development of enterprise function / V. G. Saienko, H. V. Tolchieva // Mechanisms of stimulation of socioeconomic development of regions in conditions of transformation : Monograph. – Opole : The Academy of Management and Administration in Opole, 2019. – P. 302 – 313.

60. Thompson P. Sculling: Training, Technique and Performance / P. Thompson. – The Crowood Press Ltd, 2005. – 144 p.

ДОДАТКИ

Додаток 1

Приклад соціометричної картки

Прізвище, ім'я		
Дата дослідження		
№	Питання	Ваш вибір
1.	З ким із вашої групи найважче знайти спільну мову?	
2.	Хто з вашої групи постійно не згодний з думкою інших?	
3.	Хто з вашої групи негативно ставиться до критики у свій бік	
4.	Хто з вашої групи намагається завжди нав'язати свою думку іншим?	
5.	У разі розформування вашої команди з ким би ви залишились у новоствореній, а з ким би ні ?	
6.	Хто з вашої групи є найдружнішим?	
7.	Хто з вашої групи є "серцем" колективу?	
8.	З ким би ви хотіли дружити за межами групи?	
9.	Якби було необхідно поділитися своїми особистими секретами, то кого б ви вибрали для цього з членів своєї групи?	
10.	З ким би ви бажали проводити свій вільний час?	